Самостійна Україна

INDEPENDENT UKRAINE

З М І С Т

Рік XXXIII **Жовтень — Грудень 1981** **10-12 (387-389)**

«INDEPENDENT UKRAINE»
Published by: Ukrainian-American Publ. and Prtg. Co., Inc.
2315 W. Chicago Avenue CHICAGO, ILL. 60622-4797 U.S.A.

Редактор: Інж. Степан Куропась

Орган Організації Державного Відродження України (ОДВУ) та Ідеологічно Споріднених Націоналістичних Організацій (ІСНО)

Статті підписані автором не обовязково збігаються з поглядами Редакції. Редакція застерігає собі право виправляти і скорочувати надіслані матеріяли

Адреса Редакції і Адміністрації:

INDEPENDENT UKRAINE
2315 W. Chicago Avenue
CHICAGO, ILL. 60622-4797 U.S.A.

АДРЕСИ ПРЕДСТАВНИЦТВ «САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ»

В Англії:

Mr. O. Semeniuk
41 Farfield Ter.
Bradford, BD9 5AW
West Yorkshire England

В Німеччині:

Dr. Yakiw Makoweckyj
8 Muenchen 80
Ayingerstrasse 23/II r.
West Germany

В Австралії:

Mr. T. Topcij
93 Blamey Cr.
Campbell, A.C.T. 2601
Canberra, Australia

В Аргентині:

Mr. Bohdan Kowal
Rivadavia 1569 1033
Buenos Aires
Argentina

У Франції:

Mr. Basile Moulek
34. rue de la Belle-Ile
77500 Chelles, France

В Канаді:

Mr. W. Zacharchuk
557 Enniskillen Ave.
Winnipeg, Man. R2V 0J5
Canada

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

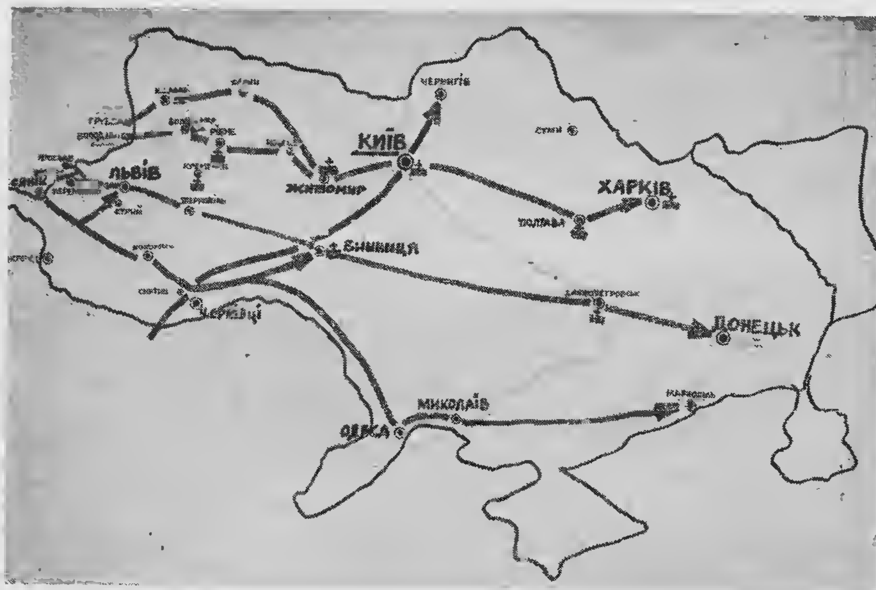
Рік XXXIII | Жовтень — Грудень 1981 | 10-12 (387-389)

«САМОСТІЙНА УКРАЇНА»
ПРИСВЯЧУЄ ЦЕ ЧИСЛО ЖУРНАЛУ

ПОХІДНИМ ГРУПАМ ОУН

**Я К І
40 ЛІТ ТОМУ МАРШУВАЛИ
ЗІ ЗАХІДНИХ ЗЕМЕЛЬ УКРАЇНИ
ДО ЗОЛОТОВЕРХОГО КИЄВА, ЩОБИ
ПОМАГАТИ МІСЦЕВИМ УКРАЇНЦЯМ
ВСТАНОВЛЯТИ НОВЕ ЖИТТЯ НАВІТЬ
І ПІД НОВОЮ ОКУПАЦІЄЮ.**

**Маршрут Похідних Груп ОУН 1941 року.
(Пояснення дивись на сторінці другій)**

ШЛЯХИ ПОХІДНИХ ГРУП
(Шляхи пересувань членів Похідних Груп Організації Українських Націоналістів у 1941 році)

Північний шлях, починається з двох переходових пунктів біля Грубешова й Володави. Цей шлях окружує двома відногами Волинь і Полісся, з'єднується в Житомирі і через Київ, Полтаву доходить до Харкова, де Богдан Коник (леґендарна постать у Сх днів Україні) організує суспільно-культурне життя.

Центральний шлях, починаючи з Ярослава й Перемишля, йде через Львів, Вінницю до Дніпропетровська. Тут д-р Ярослав Самотовка організує шкільництво, включно з університетом; група доходить аж до Донецька.

Південний шлях, починається в Сяноці, а відтак роздвоюється: раз до Львова, другий раз до Вінниці, відтак іде через Миколаїв, де ред. Мазікевич очолює управу міста, і доходить аж до Маріюполя.

Шлях Буковинського Куреня.
Тереновий провідник ОУН на Буковину, сотник Петро Войновський, організує Буковинський Курінь, з яким переходить з Буковини через Снятин, Городенку, Вінницю до Києва; тут переводить присягу куреня на вірність новоосновані проводом ОУН, Всеукраїнській Національній Раді й доходить до Чернігова.

Хрестиками позначено місцевості масових розстрілів українських патріотів, де разом із ними згинула геройською смертю більшість членів Похідних Груп ОУН.

(З доповіді Юрія Кришталя «Похідні Групи ОУН» 30 жовтня 1981 р.)

МАРШ НАЦІОНАЛІСТІВ

**Зродились ми великої години
З пожеж війни, із полум'я вогнів,
Плекав нас біль по втраті України,
Кормив нас гнет і гнів на ворогів.**

**І ось ми йдем у бою життєвому —
Міцні, тверді, незламні, мов ґраніт,
Бо плач не дав свободи ще нікому,
А хтоборець, той здобуває світ.**

**Не хочемо ні слави, ні заплати.
Заплатою нам радість боротьби:
Солодше нам у бою умирати,
Ніж в путах жити, мов німі раби.**

**Доволі нам руїни і незгоди:
Не сміє брат на брата йти у бій,
Під синьожовтим прапором свободи
З'єднаєм весь великий нарід свій.**

**Велику правду, для усіх єдину,
Наш гордий клич народові несе:
Батьківщині будь вірний до загину!
Нам Україна вище понад все!**

**Веде нас в бій борців упавших слава.
Для нас закон найвищий та приказ:
Соборная Українська Держава —
Міцна й одна від Сяну по Кавказ.**

Олесь Бабій

Д-р Марко Антонович

У 40-РІЧЧЯ ПОХІДНИХ ГРУП

У сірих буднях щоденного життя й **заробітків на те життя, ми часом забуваємо одну правду, яка** є основною базою нашого існування: всі ми, чи ми того хочемо, чи ні, пов'язані всім нашим існуванням з нашою далекою батьківщиною. Без належного зрозуміння цього факту ми не можемо навіть як слід інтеґруватися в наше довкілля, бо ми стали б непов ними громадянами даної країни, громадянами, яким завжди щось бракувало б; і чим завзятіше ми пробували б відрікатися від свого рідного, хоч і далекого під багатьма оглядами, життя там, у поневоленій батьківщині, тим більше ми втрачали б рівновагу.

Те коріння, ті тисячі невідомих ниток, які нас зв'язують з Україною, примушують нас, десятиліття після виходу з неї, утримувати свої організації, жити в своїм приватнім житті ідеєю визволення України і всіляко йому сприяти в політичному, громадсько-суспільному, культурно-мистецькому, науковому та інших секторах життя. Уся ця праця можлива лише завдяки тому, що, не зважаючи на тяжке поневолення, на русифікацію, на пересл дування навіть невинних проявів українства «на нашій, не своїй землі», — вона живе, діє, бореться найкращими своїми представниками проти здавалося б непереможної сили, маючи на увазі давнє речення гетьмана Богдана Хмельницького про те, що «людьми збудоване, може бути людьми і знищене».

При урочистих нагодах ми особливо ясно усвідомлюємо, що нас єднає щось більше, н ж лише формальна приналежність до України. Між нами можуть бути дрібні непорозуміння, скороминущі спори, р зні інтереси — але коли стає на першому пляні справа допомоги Україні, то всі ці речі забуваються, і ми готові стати одним спільним фронтом, якщо ми, вийнятково, не засліплені дикою ідеєю виключности, що лише «ми», а ніхто інщий не може репрезентувати України та її важкого шляху до визволення. Українська нація складається з 45-ти мільйонів українців і українок; а якщо так, то ніхто не може собі узурпувати права її виключно репрезентувати. Кожний із нас має не лише право, але й обов'язок робити від себе все, що в його силах, щоб допомогти Україні визволитися й жити незалежним життям. Історичний досвід доказує, що часом випадкова людина, яка не займала великих постів і не мала передових позицій у житті, в відповідний момент, на відповідному місці — може зробити більше, ніж покликані амбітні керівники.

Але повернімся до теми й до першого твердження — про наше глибоке пов'язання з Україною. Це легко показати на прикладах. У вирі революції збудилися сини України буквально так, як у середині минулого століття пророкував Тарас Шевченко, коли писав:

«Та не однаково мені,
Як Україну злії люди
Присплять лукаві, і в огні
Її, окраденою, збудять. . . »

Вояки, що зі зброєю в руках, покинувши все, що мали, чотири, а часом і більше років боролися за відродження України в 1917-21 рр., винесли з бою глибоку душевну рану, глибшу, ніж важкі фізичні поранення, ба, глибшу, ніж смерть — любов до України, яку доводилось лишати в руках у сильнішого ворога. Цей біль по втраті України пройшов глибоко, глибоко в організм нації і запалив до бою наступні покоління, які були в час визвольної боротьби 1917-21 рр. ще малими, або щойно тоді народилися. Це були часи, коли народився й український націоналізм, коли.

можна сміло сказати, з молоком матерів діти вбирали свою любов до України.

Ясно було, що незабаром, ще за життя учасників визвольної боротьби, прийде нова фаза її, коли треба буде всіх сил нації на новий зрив. Це був час спершу спонтанного, а опісля й свідомо організованого націоналізму, який очолив — і це зовсім закономірно, один із передових учасників визвольної боротьби — полковник Євген Коновалець, при допомозі своїх співробітників, а в першу чергу — полковника Андрія Мельника. Це був соборний рух, де зійшлися сини двох віток народу, де поряд стали Сціборський і Вассиян, генерали Зілинський, Капустянський і Курманович, Андрієвський і Бойдуник, Ольжич і Нижанківський, Богуш і Барановський, Мартинець і Мосендз, Мухин і Бойків, та багато, багато інших, яких усіх тут назвати не в силі.

Всім їм було ясно, що треба готуватися до нових подій, до нової війни, хоч, звичайно, за 1920-их та ще й на початку 1930-их років було неясно, звідки вона прийде і який буде її перебіг. Всім українцям було ясно, що хто б не виступив проти Москви, того треба буде підтримати, хоч рівночасно всім було також ясно, що цілі України не будуть збігатися з цілями цих ворогів Москви. Цілі України є її цілі, і лише українці можуть їх успішно здійснювати. Це було ясно Проводові Українських Націоналістів і передовим членам націоналістичного руху.

На превеликий жаль, разом із розростанням українського націоналістичного руху в його ряди, поряд із найкращими елементами, виходили також елементи анархістські, руїнницькі; амбітні й зарозумілі люди, яким море було по коліна, які критикували все, що їм не підходило, що не сприяло задоволенню їхніх особистих амбіцій чи неправильно засвоєних концепцій. Жоден великий організм, на жаль, не може складатися лише з найкращмх людей. Чим більше прихильників має він, тим більше там буде й сумнівних елементів. Цей самий закон торкнувся також українського націоналістичного руху.

Поки можна було цей рух ще втримати в залізній дисципліні, доти ці люди «духу руїни», як їх назвав О. Ольжич, не могли проявити свого власного захованого характеру. Так спільними українськими силами можна було провести величезну працю на Закарпаті й розпочати там державне життя, яке закінчилося проголошенням держави 15 березня 1939 р. Щоправда, мадярський імперіялізм не дав їй змоги розвинути всі сили, але роль українського націоналістичного руху була настільки сильна, а авторитет настільки незаперечний, що законно обраний уряд Карпатської України на еміґрації поєднав свої зусилля з Проводом Українських Націоналістів.

А події йшли швидкими темпами. Під ударами гітлерівської Німеччини впала Польща, і по цей бік штучно проведеного німецько - совєтського кордону опинилося багато націоналістів, вчорашніх політв'язнів та тих, які не могли лишатися під большевицькою окупацією. Це значно скріпило Організацію, але водночас сприяло посиленню діяльности інтриґанських груп, що врешті довели до розбиття єдиної організації. Справи ці болючі, відомі, і про них тут не варто говорити. Ясно, що розбиття в основі було задумане ворогом, а може й двома ворогами. Ці справи ще повністю не вияснені. Але факт лишається фактом, що знайшлися люди, які, для власної вигоди, пожертвували загальнонаціональною справою й дали повний хід своїм амбіціям і непогамованій руїнницькій силі, і то напередодні подій, коли треба було всі сили напружити й зосередити в одному напрямку.

Неділя 22 червня 1941-го року лишиться пам'ятною всім, хто це пережив. Щоправда, вже декілька тижнів наперед було ясно, що війська гітлерівської Німеччини посунуть на Схід

здобувати собі «Лебенсраум» на території, яка мала свої традиції, свої амбіції, свою історію, своє населення. Та, яка б не була остаточна ціль Гітлера, прийшов час дії, і Провід Українських Націоналістів це знав і робив відповідні приготування. У тодішньому Генеральному Губернаторстві збиралися кадри тих, що готові були виступити в так би мовити «неофіційний похід», проходячи в рідні оселі і, далі, на Україну, звільнену від московського ворога. Тисячі молоді пробиралися від 22 червня р зними шляхами й різними способами в Україну. Почалася діяльність похідних груп, 40-ліття яких ми відзначили.

Цей великий похід проходив під керівництвом Ольжича, якого полковник А. Мельник призначив керівником на Східні Землі в ролі першого свого заступника. Десятки й сотні різних груп — часом по двоє-троє, часом більше, а часом, як буковинська група, й багато десятків пробивалися в Україну, несучи з собою ідею українського націоналізму, української правди. У важких умовах, всупереч, можна сказати, здоровому глуздові, між двох смертоносних сил — німецьку й московську — проходив цей невидний похід.

Ясно, що ні один, ні другий ворог не хотів нас мати в Україні. Для німців це була так би мовити «нічия земля», яку, згідно з гаслом Гітлера, німецький вояк здобував для німецького плуга; для Москви це була «традиційно російська земля», де щойно недавно Сталін «єжовими рукавицями» винищував рештки «українських буржуазних націоналістів. І ось сюди клином пройшли «похідні групи» — українські націоналісти, зі своєю новою, іншою правдою, зі своїми незалежними ідеями, зі своєю волею здобути для України належне їй місце серед інших народів.

Ясно, що ця діяльність зустрілася з реакцією ворога. Гітлерівці потребували на Україні раба, а росіяни вбачали смертельну небезпеку в усякому націоналізмі взагалі, а в українському зокрема. Удари, які посипалися, йшли з обох таборів, а часто ці табори й поєднувалися, оскільки комуністи пролазили в адміністративний апарат нацистів і допомагали їм виловлювати українських націоналістів. У зв'язку з цим жертви, що їх понесли українські націоналісти в Україні в 1941-44-му роках, були величезні, болючі й невіджалувані, а все ж таки треба сказати, що помилялися ті вороги й супротивники націоналістів. які їх уважали зайвими.

В першу чергу треба мати на увазі, що якби нацизм переміг, то не лише тих, що загинули 1941-44 року в Східній Україні не було б у живих але й багатьох із нас, оскільки гітлерівці мали плян винищення інтелігентної верстви як українців, так і всіх інших поневолених, а зокрема — слов'янських народів. Крім цього моменту боротьби за самозбереження, треба додати ще неоціненну зустріч з народом України — центральних і східніх земель. Для декого це була повторна зустріч, для декого й зовсім нова, яка давала багато і одним, і другим. Одні мали змогу побачити «лицарів абсурду», готових на все молодих українців, що йшли служити своїй батьківщині й несли їй свої молоді сили, мрії, надії. 20 років советсько-російського залякування, русифікації та советизації зникли, а замість нового німецького залякування приходять молоді українці, які проповідують гордість українську, гасла незалежности й соборности, гасло «Україна для українців», говорять про потребу створення незалежної української держави.

І коли ми сьогодні схиляємо голови перед жертвами, які загинули під час походу на схід чи пізніше, у зв'язку з ним, то в нас перед очима стають Сеник і Сціборський, що загинули 40 років тому від братовбивчої руки, Ольжич, замордований пізніше в концтаборі Саксенгаузен, Олена Теліга та її чоловік Михайло, Іван Ірлявський, Біда, Яхно, Демо-Довгопільський, Суховерська та багато, багато інших, яких тут не можна всіх перерахувати.

що загинули від одного чи від другого ворога, або — що найтрагічніше — від братньої руки, яка й собі йшла за прикладом окупантів і винищувала інакше думаючих, а зокрема членів ОУН, що лишились під проводом полковника Андрія Мельника (адже ж на всіх них було видано смертний присуд, про що сьогодні «блискуче відокремлення» воліє не згадувати).

Одначе ці жертви не були даремні. Ті сотні й тисячі молодих націоналістів, які пішли на Схід, на територію, з якої вийшов один займанець і прийшов інший, виконали своє завдання перед нацією. Заявивши волю нації жити, вони надхнули й запліднили своєю думкою, чином і прикладом залякане населення. З того часу навіть потужній большевицькій армії та московському апарату не пощастило перетворити українця в повного раба. Відродження 1960-их років це показало ясно.

У зв'язку з цим деякі супротивники українського націоналістичного руху висунули твердження, що, мовляв, відродження 1960-их років не має нічого спільного із впливом націоналістів, що це незалежний прояв, викликаний внутрішніми процесами в СССР. До певної міри, ясно, що процеси в СССР викликали рух наших шістдесятників, але ясно також, що якби не було цих тенденцій у захованому вигляді, якби їх не існувало, то вони не могли би проявитися. А саме їхнє існування є також одним із наслідків діяльности похідних груп в Україні. Ясно, що поряд з тим є також інші причини, а все ж таки самовіддана діяльність українських націоналістів не пройшла марно, вона запліднила думання широких кіл населення, а цей процес посилився 1956-го року, коли масово з концтаборів повиходили в'язні радянської системи, а серед них і українські націоналісти, позасуджувані десять років раніше.

Українська історія проходить понад тисячу років; ніхто ні з нас, ні з наших батьків не може сказати, що він її розпочинав, а все ж таки довгі покоління різних фаз української історії додавали щось своє у цей величний процес української самосвідомости. Доля хотіла, щоб найкращу нагоду історичного вияву мали наші батьки — творці державного життя Української Народної Республіки; ґенерація, яка брала участь у великому поході на схід — у похідних групах — не мала нагоди творити державного життя, а різні фоєрверки «блискучого відокремлення» могли цю ідею скоріше компромітувати, ніж їй сприяти.

Треба надіятися, що таку нагоду матиме молодша ґенерація, та, яка прийшла на зміну ґенерації похідних груп; але для цього вона повинна вже тепер напружувати всі свої сили. Українське питання сьогодні актуальніше, ніж будь коли раніше. Сьогодні вже ніхто нормальний не може заперечувати українському народові права жити своїм вільним і незалежним життям. На жаль, ми маємо ще й тепер більше ворогів, ніж друзів. Саме постання держави й державнотворчий процес є надзвичайно складний, для нього потрібно всіх; ніхто не може створити собі своє «блискуче відокремлення» й робити витляд, що ми й тепер живемо в 1941-му році. Час розчавив багато з того, що було самозрозуміле для нас і що ми уважали корисним — тоді. Нові методи, нові засоби, дещо змінені завдання стоять перед нами. До всього цього треба вміти пристосуватися, виявити достатню кількість елястичности й розсудливости, бо й дійсність в Україні змінилася супроти 1941-44 років.

Ґенерація похідних груп свій обов'язок виконала. За безнадійних умов вона схопилася й понесла народню гордість, націоналістичні й державнотворчі гасла на Схід і викликала фермент, який опісля зродив 60-ті роки в Україні. Тепер же перед нами нові завдання, нові пляни. Віддаймо ж честь тому поколінню і йдімо далі до своєї мети: Самостійної Соборної Української Держави.

П. Т. Байбак

У СОРОКОВУ РІЧНИЦЮ ВИМАРШУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ В УКРАЇНУ

"Я не боюсь тюрми і ката,
Вони для мене не страшні!
Страшніш тюрма у рідній хаті,
Неволя в рідній стороні."

О. Кониський

Цього року на червень місяць припало 40-річчя апокаліптичної події — початку Другої світової війни, що розпочалася німецько-совєтським зударом, а згодом охопила своїм полум'ям інші континенти поза Европою. Ця війна відкрила західні кордони СССР та воєнними обставинами і зміною політичних режимів внесла багато ферментів, сподівань та вироблення і кристалізацію політичної думки поневолених окупаційними порядками народів, зокрема українського.

Майже чвертьсторіччя стовбур України — Наддніпрянщина — перебував приборканим та уярмленим червоною Москвою. Протягом того часу підсовєтська Україна була криваво-експериментальною кузнею та лябораторією комуністичного будівництва в СССР.

Українство, тобто 40-мільйонову всенаціональну збірноту, як етнічну цілість у межах УССР перед початком війни 1941 року, можна логічно і справедливо окреслити за лікарською діягнозою як анемічну чи дистрофічну категорію людей. Цю медичну діягностику можна автоматично перенести і на інші аспекти і ділянки життя українців — психологічні та ідейні.

Ця розпачлива та трагічна констатація стану українства мотивується та стверджується попередніми безперервними інквізиційними заходами, чистками та терором: «розкуркулення» заможних, а незрідка й середніх селян (1929-33 рр.) та мільйонові депортації поза терени України з метою фізичного знищення; штучний голод, організований Москвою в Україні (1932-1933 роки), коли було замордовано голодом 7,000,000 української людности, фізична ліквідація української національної еліти — СВУ, СУМ, БУД, УНЦ (1930-31 рр.), така ж ліквідація вищої ієрархії, духовенства і вірних Української Автокефальної Православної Церкви; бакханалія «єжовщини» (1937-38 рр.), коли в СССР мучилося по тюрмах і концтаборах близько 20,000,000 людей. Тут наведено далеко не повний перелік жахливих подій того часу.

У перших місяцях війни обезголовлення і спустошення української нації підсилено ще масовою мобілізацією молоді й чоловіків середнього віку до Червоної армії, евакуацією працездатних чоловіків із підприємств і установ на схід, за Урал, таємними нічними арештами і розстрілами «неблагонадійних».

Так віч-на-віч із жорстокою і невблаганною дійсністю зустрічався український нарід, коли Україну зайняв німецький окупант. Стан ще погіршився, бо гостро відчувався брак провідних національних кадрів і взагалі працездатних людей. Якщо залишизся малий відсоток працездатних — чоловіків, то сприяли тому випадкові обставини і великий смертельний риск тих людей, на яких бо чатувала загибель і від червоних, і від нових «визволителів». Населення під німецькою окупацією залишилося на ласку долі. Розпач і почуття безнадійности огорнули місцеве населення, що опинилося в умовах заподіяної війною економічної руїни. Заводи й інші підприємства були знищені або демонтовані. Мости, дороги, електростанції, водогін були зруйновані або сильно зіпсовані; те, що залишилося цілим, становило рідкий вийняток

Харчово-сировинних баз не було.

Попри всі ці трагічні обставини, серед місцевого населення по великих містах, містечках та в сільських місцевостях знайшовся гурт надхненників та ініціяторів, що виявили потужний гін до життя і творчости. Тут, очевидно, відограв ролю і біологічний інстинкт виживання, і вроджений оптимізм, і енерґійний характер людини.

Був, розуміється, і такий тонкий щодо численности прошарок населення, в якого відвертою девізою було: «Хай гірше, аби інше!» Це була група людей, що найбільше зазнала горя під советським режимом.

Ніхто з простих рядових «обивателів» ніколи не тішився станом війни з її жахами та жертвами. Проте, коли ведеться боротьба поміж скрайніми режимами, чи між державними або великонаціональними бльоками, підвладне окупантам населення, в якійсь формі й мірі, через своїх представників офіційно, абож підспудно, іншими каналами, виявляє свої тенденції до режиму, що відійшов, до режиму, що встановлюється. При цьому виявляється в населенні і певний свій власний фермент самоутвердження.

Так було і на східній українській землі під час німецької окупації 1941-1944 років. Можна з певністю зазначити, що українське населення на окупованих Німеччиною землях складалося з двох головних категорій. До першої категорії належали антикомуністи, надхненні вороги московсько-большевицького режиму, як от колишні розкуркулені селяни, які чудом вижили, та їхні найближчі родичі, колишні політичні в'язні з інтеліґенції, робітництва та селянства, колишні вихідці з інших селянських прошарків «непролетарського» походження та інші дрібні групи, невдоволені з большевицького режиму.

Треба відверто відзначити, бо ця категорія українців мала залізну моральну поставу й позицію й активно взяла участь у віднові українського ідейного, духово-культурного та господарсько-економічного життя. Це зовсім не значить, що вона по-рабському примирилася зі станом чужинецької окупації і поновного поневолення України. Ця категорія людей зміряла свої погляди й сподівання на майбутнє з тим, що два антиподи — комунізм і нацизм — у взаємоборотьбі скривавляться і впадуть і що на тлі їх руїни виросте можливість і складуться обставини для здвигнення самостійної української держави. Трудно навіть у відсотках визначити кількість цих людей. Це й неважливо. Цю категорію людей можна назвати еліксиром відродження і відновлення духу й матерії.

То були реформатори і відродженці.

Третьою котегорією людности на окупованій території була дуже малочисленна група недавніх членів комуністичної партії. Цей контингент складався з рядових, пасивних, частогусто тільки номінальних, комуністів, що їх не обтяжували великі злочини перед народом; між ними були особи, розчаровані комунізмом. Такі, без надто великого страху, пускалися на ризико залишитись у своїй місцевості. Старалися бути покірними й слухняними.

Але бувало й так, що деяких із цих комуністів залишали спеціяльно, з дорученням провадити конспіративну роботу.

Коньюнктуристи й хамелеони. У кожному суспільстві існує така категорія. Найкращою характеристикою цієї категорії можна вважати вислів китайців-червоноґвардійців у Росії під час громадянської війни 1917-1919 років — «Твоя платить, моя стріляє» . . .

Аґентура й симпатики комунізму. Це була невелика числом група. Проте зі залізною поставою і дисципліною. Працювала вона глибоко конспіративно.

Особливо характерним було те, що советська розвідка залишила на окупованій гітлерівськими збройними си-

лами територ.ї на зовнішній вигляд нібито простих малопомітних людей, без титулів і дипломів, часто навіть не-членів комуністичної партії.

Упования на українських братів із Заходу

Підвладне населення підсоветської України ще задовго до Другої світової війни, починаючи від шкільної лави та в усіх ділянках соціяльно-економічного та культурного життя, через апарат преси та пропаґанди, виховувалося в дусі «пролетарського інтернаціоналізму», гасел «культура національна за формою, а соціялістична за змістом», «боротьба з клясовим ворогом», «боротьба з пережитками капіталізму» і т. д. Починаючи з 30-их років, свято з нагоди роковин Тараса Шевченка таємними інструкціями було заборонене, хоча плат.вки зі «Заповітом» та «Думи мої, думи мої» масово продавалися. Без розголосу було знято демонстрування кінофільмів «Тарас Шевченко», «Тарас Трясило» та інших. Натомість перед самою Другою світовою війною з великим пієтизмом та пропаґандивною екстазою скрізь масово висвітлювано фільм «Богдан Хмельницький», прославляючи «воз'єднання» України з Москвою. Отже, духова ділянка підсоветських українців у сфері національної свідомости та державницько-політичної думки суцільно заросла бур'яном та була на глухо закамуфльована.

Та проте, хоч у роздріб, знаходились одиниці з інтеліґенції та з лав студентства, обдаровані глибоким аналітичним розсудком, які пильно стежили за советською пресою і систематично подаваними нею відомостями про боротьбу українців на Західньоукраїнських землях із польською владою: пацифікація Галичини на початках 30-их років, боротьба з КП/З/У на Волині, процес у справі замаху на маршала Ю. Пілсудського, процес у зв'язку з убивством міністра Перацького, процес М. Лемика за замах на советського консула у Львові в 1933 році і т. д. У цих пресових звідомленнях було чітко зазначено, що тими акціями керує УВО, ОУН, зі вказ вкою імен полковника Є. Коновальця та інших членів ПУН-у. Висновок для читача був ясний: у житті українського народу по той бік Збруча жевріє і променіє українська національна ідея. Це будило й зроджувало віру й надію на майбутнє для підсоветського українця.

Так само багато української інтеліґенції дореволюційного виховання міцно тримали в пам'яті вбивство Головного Отамана С. Петлюри у Парижі 25-го травня 1926 року, прекрасно розуміли мотиви цього вбивства, та догадувалися, або дехто і знав, що в Західній Европі живе й діє когорта петлюрівців і Екзильний Уряд УНРеспубліки. Більшість тієї старої інтеліґенції в останніх роках перед війною була фізично винищена, але все ж таки якась мала кількість залишилася при житті.

Прилучення Західньоукраїнських земель до СССР восени 1939 року та рівнож загарбання до своєї імперії в 1939-40 роках балтійських лімітрофів — Естононії, Латвії, Литви, а потім — Басарабії і Північної Буковини — вже не залишало в советському суспільстві ніяких сумнівів про неминучість у найближчому часі вибуху німецько-советської війни, що й сталося 22-го червня 1941 року.

Від часу закінчення Другої світової війни досить численно подана мартирологія людських жертв на всіх теренах України, які впали не в боях на фронті, а знищили їх вогонь та кулемети сталінських преторіянців у тюрмах та казематах, для обезкровлення та обезголовлення українського народу.

У Харкові, столиці Слобідської України, у днях 20-21 жовтня 1941 року, за два дні до виступу німецького війська, морем вогню, від якого погнулися залізні ґрати, у підвалах місцевого НКВД було спалено, без єдиного врятованого, багато тисяч в'язнів.

Перебуваючи в Харкові ще наприкінці листопада 1941 року, я в коридорах Харківської управи зустрів мого друга студентських років. Це був інж. Микола Михайлович Кононенко, мого віку; він був керівником відділу праці Міської управи. Ми не бачилися протягом останніх п'яти років. Але нам обом вистачило 10 хвилин речевої конспіративної бесіди, наслідком якої я вступив до Організації Українських Націоналістів, де, на сторожі її ідеї і аспірацій, перебуваю і дію вже 40 років. У Харкові створено міцний і здоровий осередок ОУН, виключно з місцевих людей, молодшої та старшої ґенерацій, з людей, які знали себе взаємно довгі роки під совєтським режимом. Не було потреби за будь-ким довго слідкувати, вивчати та перевіряти. Нас, які вступили до ОУН, перевірила й загартувала пекельна сталінська диктатура. Ми були однодушні, одностайні та солідарно однозгідні. Нашим моральним кодексом було: «Один за всіх, усі за одного». Пізніше це пророчо підтвердилося рятівничими заходами речників ОУН, коли з лабет Ґестапо у 1942-1943 вихоплено декілька наших друзів способом підкупів та подарунків.

Ми не займалися тоді теоретично-академічними ділянками ОУН, як «декалог» чи ідеологія ОУН. Для тих речей ми не мали достатньо часу, і це нас не припікало. Ми журилися й уболівали станом нашого народу, — як той стан поліпшити. І тому наші місцеві члени ОУН пішли в народ, розтопилися в ньому, з апостольським пієтизмом і вірою; з пожертвою та самовідреченням сіяли зерна ідеї, віри та надії на майбутнє.

Для нас було дуже важливим знайти діягностику військово-політичних подій та їх перспективу. Наш осередок ОУН у Харкові та на провінції з Центральним Осередком ОУН з Києва та Львова періодично отримував об'єктивні інформації про події, що незв'язували нас приписовими диктатами, інструкціями чи наказами. Нам була представлена можливість широкого виявлення ініціятиви, згідно місцевих умов і обставин. Одначе було для нас непорушно ясним: гітлерівська доктрина з «Mein Kampf» залишилася дійовою політикою та програмою нацистської Німеччини, з твердим курсом на перетворення України на німецьку колонію.

Але оскільки війні не було видно кінця, і можна було сподіватися різних світових сюрпризів, — тому більшість із нас вважала доктрину німців «маячінням божевільного». І ми діяли з потреб сучасности та ближчого майбутнього.

Нашими реальними завданнями були:

1) вишукування в українському суспільстві відданих ідейних українців, якими можна обсадити ключові позиції адміністративно-господарського, культурного та суспільного життя;

2) ані в якому разі масово не вербувати до ОУН, для кількісного ефекту, випадкових незнаних людей;

3) поборювати, виявляти та унешкоджувати підпільну діяльність комуністичної аґентури;

4) дбати за фізичне здоров'я людей, рятуючи від голоду, та творити мінімальні умови для збереження людности від хвороб і епідемій, закладаючи шпиталі, клініки та медичні пункти;

5) відновити та посилити національно-духове та релігійне виховання людности через мережу шкільництва, церкви, театри, т-ва «Просвіта», кооперацію;

6) освідомлювати людність та прищеплювати їй зрозуміння до іспиту на життєвий гарт, до витривалости на кілька майбутніх років тривання війни;

7) виховувати й освідомлювати громадськість проти участи в можливих та спровокованих ворожою аґентурою сумнівних політичних ексцесах, бо дало б окупантові підставу для каральних експедицій та фізичного винищування населення.

В ар'єрґарді німецького війська, що вступило до Харкова 24-го жовтня 1941 року, прибув відпоручник Центрального Керівництва ОУН у Києві

Богдан Іванович Коник, уродженець міста Рогатин у Галичині. Він був надхненником і організатором націоналістичної діяльности в Харкові та на Слобожанщині. Ідучи з німецькими військами від Полтави до Харкова (віддаль 120 кілометрів), він у районних центрах Іскровка, Чутово, Коломак, Валки, Люботин скликав вужчі сходини надійних дейних українців, представляв їх похідній військовій комендантурі, яка призначала тих людей на становища голів району та сільських старост. Той же Богдан Коник мав при собі похідний «інтендантський» мішок, з якого виймав та вивішував на будинках районових центрів та сільських управ жовто-блакитні прапори.

Нашим надхненним і улюбленим керівником Осередку ОУН на Харків і область був інж. М. М. Кононенко, розстріляний Ґестапом у серпні 1943 року, тоді — керівник Відділу Прац. Міської управи; впливовими членами були: проф. Ю. Г. Блохин (Бойко), тепер живе у Мюнхені; проф. М. Ф. Стратієнко, керівник персонального відділу Міської управи; його син — інженер А. М. Стратієнко (тепер член ПУН), заступник голови Харківської головної управи, тепер живе у Філядельфії; інж. Горбань, розстріляний Ґестапом влті 1943 року; інж. В. С. Світличний, керівник одного з відділів Міської управи (розстріляний Ґестапо); проф. Я. І. Кльований (живе у Клівленді); ред. Віктор Царинник (помер у Філядельфії); письменник і поет О. П. Баравва (Кобець) (помер у похилому віці 1964 року в Трентоні); проф. Харківського університету О. П. Парадиський (помер у Німеччині); інж. С. А. Чернявський, учасник бою під Крутами, живе в Австралії; письменник Аркадій Любченко (помер у Німеччині); ред. П. А. Сагайдачний, галичанин, побратим полк. А. Мельника, чотар Київських Січових Стрільців, відповідальний редактор газети «Нова Україна» у Харкові 1941-42 рр; І. В. Корнієнко (колишній старшина армії УНР), згинув геройською смертю в УПА; проф. Т. Гаран (живе в Австралії); І. Черевиченко, один із організ. округової укр. поліції, інж. Д. Тромса (живе в Нью-Йорку); інж. П. І. Овдієнко (живе в Нью-Йорку); проф. Жученко, бандурист В. А. Оленко, Д. В. Кравченко, бандурист; П. Худорлявий, І. Д. Прончак, І. П. Чумак, П. Т. Байбак.

Із перелічених осіб діяльного активу ОУН Харкова і Слобожанщини, — п'ять осіб розстріляні Ґестапом, дев'ять осіб померло природною смертю у старшому віці в ЗСА і на Заході, сім осіб живуть у вільному світі; про решту осіб немає вісток.

Апостолят української ідеї та суспільства
(Недобиті петлюрівці і самостійники)

Німецьке військо вступило до Харкова 24-го жовтня 1941 року, і вже на другий день на бальконі будинку, де мала бути Харківська міська управа, якийсь гарячий колишній петлюрівець на щоглі вивісив жовто-блакитний прапор. Символічно цей факт, через століття, перегукується з кличем Б. Хмельницького: «Слухай, ляше, що до Сяну — то не ваше».

Представник вищого військового командування фронту полк. Петерс-Кнотте горячково шукав серед української інтеліґенції кандидата на бурґомістра великого міста, обов'язково з титулом: професор, доктор, інженер. Під гарячу руку знайшовся проф. Ол. І. Крамаренко, фахівець із ділянки скла й порцеляни. Для українців, вибір був дуже невдалий: проф. О. І. Крамаренко був запеклий «малорос» і єдинонеділимець. У червні 1942 року він був замішаний в афері операцій на великі суми на чорному ринку та фальшуванні німецьких паперів, і Ґестапо його ліквідувало. Та незалежно від цієї сумної історії, до творення нового життя повиходили з підземелля страху й терору залишені при житті збігом різних обставин, недобиті й недостріляні петлюрівці й самостійники старшого віку, деякі з них навіть учасники будови Української

Держави 1917-1920 років. Більшість із них перебували довгі роки у сталінських концтаборах та тюрмах за свою відданість Україні.

Історичне покликання та фортуна поставили їх виконувати й нести місію ковалів та духотворців нового, тяжкого життя. Це було тим тяжче, бо Харків на протязі семи місяців (1941-1942) був у прифронтовій смузі і часто зазнавав атаки від червоних зі сходу. Та, проте, місто героїчно трималося, як фортеця, як українська національно-духова скеля на грані двох духово ворожих світів.

Міська управа. Головним бурмістром аж до евакуації (серпень 1943-го року) був відомий адвокат О. П. Семененко (недавно помер у Нью-Йорку)); його заступниками та головними пружинами в урядуванні були: інженер-архітект М. С. Сліпченко (живе в Арґентині), проф. В. Ф. Сеник, проф. М. Ф. Стратієнко. Останні двоє були: В. Сеник — колишній повітовий комісар Центральної Ради у Прилуках на Полтавщині (1917-1918 роках); М. Ф. Стратієнко — колишній комендант Центральної Ради в Ольгополі (Поділля) — 1917-1918 роки.

Обласна Земельна Управа. Очолював її проф. М. О. Ветухів, а найближчими його співробітниками були проф. І. О. Яковенко, і доцент С. А. Бервицький.

Обласна Міська Управа. Духотворці — проф. В. В. Дубровський, і проф. О. І. Попов. Невтомні діячі: проф. Д. Ф. Соловей, проф. Х. С. Рябокінь, проф. М. М. Міщенко, проф. І. М. Крилов, доцент Т. Недужий, адвокат П. Т. Бузань, інж. Ф. П. Бульбенко.

Союз Українок. З повним правом і сумлінням можна кваліфікувати штаб СУ і кожну членкиню як героїнь типу Жанни д'Арк і самаритянок. То були: проф. Є.В. Герасимович — галичанка, вдова по чоловікові, розстріляному ҐПУ (померла в Нью-Йорку); О. Недужа, розстріляна з чоловіком і донькою в Ґестапо влітку 1942 року; проф. Л. П. Сулима-Бойко, дружина професора Ю. Г. Блохина-Бойка (живе в Мюнхені); письменниця Л. Ф. Рябченко (живе в Міннесоті, ЗСА);П. Х-ч (невідомо, що з нею). Усі вони, в холоді та недоїдаючи, всю свою енерґію віддавали врятуванню людей від голоду, епідемій та дбали за дитячі захоронки. Всі вони належали до Організації Українських Націоналістів.

Обласна Кооперація. Організатором був заслужений кооператор А. І. Яременко, — недавно помер у Чікаґо. Його помічниками були Ф. Балинський та Грунь. Вони виконували місію порятунку людей від голоду.

Було б великим недоглядом в оцінці того часу і його явищ не згадати двох великих ділянок національно-духового пробудження й відновлення. Це — газета «Нова Україна» і Українська Автокефальна Православна Церква.

Газета «Нова Україна»

Уже в середині листопада 1941 року близько Сумської вулиці, де була Міська управа, діяли друкарня й редакція «Нова Україна». Організатором і ентузіястом її був П. А. Сагайдачний, галичанин, колишній побратим полковника А. Мельника з Корпусу Київських Січових Стрільців, ветеран УВО й ОУН. П. Сагайдачний був відповідальним редактором. Головним редактором був Всеволод Царинник (колишній редактор журналу «Пу-гу», живе в Німеччині); членами редакції були: дружина В. Царинника, Софія Щадківська, і брат Всеволода, Віктор Царинник; письменники: О. Варавва, Анатоль Гак (Антипенко), Павленко (псевдо проф. Ю. Г. Бойка) та інші. Це був мізковий штаб української еліти, а «Нова Україна» була сонцем і трибуною української самостійницької ідеї. Недарма на весні 1942 року советський бомбардувальник збомбив двічі подвір'я редакції, але невдало: тематика писань «Нової України» дратувала советських комісарів біля фронтової лінії. У летючках, скинених з бомбардувальника, писалося: «Оце

вам, царки, варавви, гаки і всякі павуки». Зерна української самостійницької ідеї, засіяні серед українців Хакова й усієї Слобожанщини «Новою Україною», зробили злам і переворот у національній свідомості та політичній думці.

Працівники адміністрації, друкарні й редакції безнастанно перебували в облозі крайнього холоду, голоду й матеріяльних злиднів. Працювали пером у плащах і шапках. Коли в середині грудня наша районова управа і «Просвіта» зі слободи Мерефа привезла до редакції 1,5 тонни кукурудзи, зерна й бочку олії, цей наш самаритянський подарунок був одним із черги порятунком від голодної смерти для працівників газети. Всі були опухлі від голоду, але віддано стояли до останку на стійці служіння ідеї та народові.

Українська Автокефальна Православна Церква

По втечі совєтської армії, на звільненій від комуністів території Східньої України, як фенікс із попелу, почало творитися, вірніше кажучи, відроджуватися церковно-релігійне життя.

Довгий період атеїстичного совєтського режиму не вирвав із душі підсовєтських українців релігійних почувань і віри. Будови церков рідко де збереглися, бо в попередні роки вони були нищені, висаджувані динамітом у повітря, або ж перебудовані для господарських служб. Релігійні люди довгі роки ховали в собе хрести, Євангелії, ризи, епітрахілі й інше, потрібне для Богослуження. Як гриби по дощі, почали відкриватися молитовні доми та церкви в пристосованих для тієї мети будинках. Катастрофічно не вистарчало священиків, бо всіх їх, душпастирів УАПЦ, комуністична влада фізично винищила по казематах НКВД, або в концтаборах, ще до голодного 1933 року, а остаточно «підшкребла» в роки «єжовщини» — 1937 -1938. Залишилися живими одиниці, глибоко замасковані та сховані під виглядом чорноморців, звичайних робітників чи ремісників.

Організатором та надхненником створення мережі УАПЦ у Харкові та на Слобожанщині був св. пам'яті В. В. Потієнко, колишній генеральний секретар Всеукраїнської Ради УАПЦ у Києві при Митрополиті В. Липківському. Чудом уцілів при житті Митрополит Теофіл Булдовський, відбувши перед війною п'ять років совєтських концтаборів.

УАПЦ, разом і одночасно з ідеєю й ділами ОУН, відіграла на Східніх Землях України колосальну ролю в пробудженні національної свідомости. Молитва «Боже великий, єдиний» стала синонімом національного гимну «Ще не вмерла Україна».

Організована громадскість (Доленкіщина)

Цей сурогат суспільної програми створив на початках німецької окупації в Харкові амбітний адвокат В. А. Доленко, вихованець передреволюційних років, колишній совєтський політв'язень. Постулятом цієї аморфної програми були: тиша, спокій, громадський порядок. Завдання приблизно такі, які мали дореволюційні земства — впорядкувати місцеві маґістратно-комунальні потреби, дбаючи за розвиток початкової освіти, кооперацію, транспорт, охорону здоров'я, постачання для населення, церкву, службу порядку. Жадної політичної плятформи ця програма не мала. Своїм духово-політичним наставленням її коріння сягали ретроградно до доби февдалізму, або первісного патріярхату. Сюди належало кілька десятків дореволюційної української інтеліґенції на рівні найвищих аспірацій — українська церква, «Просвіта», кооперація й школа. До аспірацій і плятформи ОУН ставилися з недовір'ям і застереженням. Але від цієї аморфної програми невдовзі відійшли навіть інтеліґентні особи з передреволюційного виховання: адвокат П. Семененко, проф. М. Ф. Стратієнко, проф. М.

О. Ветухів, письменник О. Варавва і все ґроно письменників і журналістів. Ідеалом духотворця програми — В. Доленка було — у «добі жорстокій, як вовчиця» (О. Ольжич) відновити стару «Мужичу партію».

Звитяжці ідеї та жертви Ґестапо

Організація Українських Націоналістів на Центрально-Східніх Землях України, у період німецької окупації (1941-1944 рр.), виконала свою історичну місію: 1) вона орала толоку духової виснажености, 2) виполювала концепції псевдоінтернаціоналізму, малоросійства чи холуйства перед окупантом (нищівне заперечення доктрини ІІІ-го Райху), 3) пропаґандивно поборювала ідеології облудних систем — комунізму та федералізму, на історичному українському материку ОУН знайшла сприятливий ґрунт та чи малий масив людей різних суспільних прошарків для заякорення ідеї ОУН та державницької назалежности; 4) ОУН защепила в українському суспільстві постулят Самостійної, Суверенної і Соборної Української Держави, як імператив історичної боротьби українського народу за свободу і незалежність. Діяльність ОУН притягала до своєї орбіти надзвичайно цінних і обдарованих місцевих людей, які часто служили їм як учителі та дорадники. Наприклад, місцевий учитель і кооператор зі слободи Мерефа, Георгій Кирилович Сидоренко. У 1942 році йому було 70 років. Він походив із місцевого біднішого селянства. Ще до революції самотужки здобув екстерном два докторати. Був поліглот; знав сім европейських мов. Був улюбленцем і батьком українського селянства на Слобожанщині: селяни його звали просто «Кирилович». Був незаперечним авторитетом у всіх ділянках аґрономії і кооперації. П'ятикратно, бо з 1921 до 1941 року сидів за ґратами ЧК, ҐПУ, НКВД. Ходив і вбирався так просто, як і філософ Григорій Сковорода. Помер на 92 ім році свого многострадного життя у Венесуелі, під опікою единої рідної доньки Варвари у 1963 році. Я мав щастя бачити його з родиною по капітуляції Німеччини влітку 1945 року в Австрії, у таборі ДП, в Лінці над Дунаєм. Людей подібного формату була многодесяткова плеяда.

Наш провідник ОУН на Харків і область, інж. М. М. Кононенко, був прототипом духового формату О. Ольжича-Кандиби. Його розстріляло Ґестапо. Подібними до нього були: письменник і поет О. П. Варавва, інж. М. І. Горбань, інж. Т. Недужий, інж. В. С. Світличний. Три останні розстріляні в Ґестапо. Ми не мали фізичної можливости встановити точні дані про загибель членів ОУН і українських патріотів від руки Ґестапо, бо вбивства провадилися в великій таємниці. Але п р о д е я к и х з а к а т о в а н и х з н а є м о. Ними були друкарка-вчителька Ірена Пізо, з міста Охтирка; Лука Христенко, К. Захаренко, колишній голова повстанського комітету на Харківщині (1919-22 рр); П. Місевра — старшина армії УНР, вчитель П. К. Куценко, активний бандерівець Дмитро Зуб.

Бандерівець Д. Зуб, згідно зі своїм організаційним обов'язком, працював двірником та нічним сторожем у Харківській резиденції Ґестапо, на вулиці Фрунзе. У той час сидів під слідством у тюрмі Ґестапо вже сім місяців інж. А. М. Стратієнко (тепер член ПУН-у) з оформленим присудом на смерть. Д. Зуб підібрав уночі ключі до шафи,вибрав звідти слідчу течку А. Стратієнка і її заховав або знищив. Перед розстрілом, цієї течки — не знайдено, і А. Стратієнко в той спосіб урятувався. Але в підозрі за зникнення течки був розстріляний Д. Зуб.

Члени ОУН на українському материку — і брати зі Західніх Земель, і ми, наддніпрянці — склаи тяжкий кривавий іспит перед Богом, історією, перед власним сумлінням і народом на вірність священноісторичним актам 22 Січня 1918-1919 років.

Зерно, засіяне в негоду,
Кривавим маком зацвіте, —
І прийде воля для Народу,
І зійде сонце золоте.
(О. Олесь).

Сьогоднішній рух в Україні дисидентів і правозахисників є плодом місійної діяльности і кривавого жертвоприношення ОУН на всіх землях поневоленої, але нескореної України.

— x — x — x —

Остап Крижанівський

ПОХІДНІ ГРУПИ

ЗАМІСТЬ КВІТІВ НА МОГИЛИ УЧАСНИКІВ ПОХІДНИХ ГРУП, ЗНАНИХ І НЕЗНАНИХ ДРУЗІВ!

Повертаючи 40 літ назад, від років 1940-41-го, згадуючи про «ПОХІДНІ ГРУПИ», кров стискає серце, сльози мимоволі витискаються з очей.

В той час мешкав я на передмісті невеличкого міста Грубешів, на Холмщині, по стороні німецької окупації. Будучи сімейним, мав я стале мешкання; до того ж господар, українець - патріот, відпустив, в разі потреби, стодолу. Тому, не лиш часто, але майже постійно, заходили ДРУЗІ, знайомі та й незнайомі, головно ті, що переходили границю з підмосковської окупації, бодай переночувати, сьорбнути юшки та випити горячої води з пахучим зіллям.

Хтось жартома назвав «СІЧ», Так в переді будемо називати.

Вибух московсько-німецької війни не був таємницею, лиш справою часу. Друзі були щасливі, житерадісні, кожний вірив у майбутнє нашої свободи. Не можна оминути декілька прикрих моментів. Вони були дуже прикрі, хоч із Кракова (тодішній український політичний осередок), а подекуди і з Холма надходили неймовірні відомости).

На Січі в той час перебувало двоє друзів-побратимів, що перейшли німецько-московський кордон; один із них, в'язень польських тюрем, був легко поранений, Гриць Мисковець та Василь Пукса з-під Луцька. Відійшовши в терен, (вони мали спеціяльне завдання) повернулись до Січі зтортуровані, виснажені, брудні та завошивлені. Були розконспіровані перед німцями,але завдяки грекокатолицькому священикові, котрий узяв їх на власну відповідальність, їх звільнили. Вони ж перші принесли на Січ слово «каїн діє», котрим були запідозрені, як нібито московські агенти.

Одного дня, вертаючись з праці, домів, зустрічаюсь на розі вул. Грубешова з колишнім співв'язнем Луцької в'язниці Л. Борщем із Бродів. Перекидаємось кількома словами; він ставить мені альтернативу — або ти їдеш із нами, або — ти знаєш, що тебе чекає. Був я заскочений, але не дезорієнтований; моя відповідь була коротка: якщо я належу до ОУН (хоч ти про це не знаєш), то я маю над собою зверхника; піти з вами — я зрадив би свого зверхника, тому волію вмерти вірним ОУН, проводові та Україні. Для того зложив я присягу. Борщ, не попрощавшись зі мною, відійшов.

Зустріч моя з ним була невипадкова, як пізніше викрилось. Борщ докладно слідкував за рухами на Січі. Повернувшись на Січ, розповідаю Друзям; всі, немовби на них хто вилив зимної води, не вірили, що диверсія зайшла так далеко, аж до братовбивства.

Одного дня знайомий селянин привіз на Січ сильно побитого houtеренового провідника Недобитого (псевдо) із Закарпаття. З його розповіді виявилось, що один із учасників нападу був згаданий Борщ, котрий мав лице з віспою. В перші дні війни Недоби-

тий був виведений іще із двома друзями з квартири на селі невідомими злочинцями, що підїхали возом. З того часу за ним слід загинув.

Прийшов довгожданий день 22-го червня 1941 року, о год 3:15 рано, перший г у к гармат, мале місто немов пересварювалось, виразний відгук кожного роду зброї, а летунство — немов на перегонах. Друзі, немов на наказ, стали на рівні ноги, готові на все; лишається одне: ПОХІД! Там нас ждуть! Це наказ часу.

Напрям був призначений, лиш не було відомим відношення німецької пограничної сторожі до нашого заміру.

Німецькі війська лявіною покотилися в п е р е д м і с т я, що немов задрімало. О годині 8:30 рано, ми одинадцять юнаків, всі, котрі в той час були на Січі, включно зі мною, відходимо в напрямі границі на річці Буг, пару кілометрів від м. Грубешів. Ждемо на відповідний момент; год. 12:30; нема зв'язкового, Одежу на голови — й уплав; на другім боці з'явилась німецька сторожа; нас посадили на ґумовий човен — перевозять назад, не даються вговорити, везуть на Грубешів, на військову команду. На команді вислухали нас і в чемний спосіб перевірили й звернули нам увагу на нашу глупоту, на яку ми собі дозволили. «Якщо не загините від наших, то від ворога руськ кого», — додав, «ви є настільки наївні, що можете зробити більше шкоди, ніж користи для вашої батьківщини». З тим нас відпустили; радили зачекати на відповідніший час.

По короткій нараді, розділяємось на дві групи, для легшого маршу. Всідаємо на вузькоторовий поїзд, й віджїджаємо в інший напрям.

Пощастило нав'язати контакт, але зв'язковий відкладає перехід Буга на наступний день, бо завтра, — додає, — буде вартовий, котрий говорить по чеському; остерігає від бандерівського переслідування — вони підступно вбивають зв'язкових. Наступного дня на світанку, вартові помітили нас, відходять. Тим самим способом: одежа на карк — і вплав. Ріка Буг в цьому місці широка, вода дуже зимна, ламає непризвичаєні кості, але що нас може зупинити? Хіба невблаганна смерть.

Нещасливий випадок: під час перепливу втопився друг Василь Ґаврич, закарпатець. Витягли його півспаралізованого. Відносимо його із зв'язковим до найближчого селянина, віддаємо останній поклін. Спішимо якнайскоріше відійти якнайдальше від границі.

Беремо напрям на місто Володимир по крутих маневрах, оминаючи німецьку військову поліцію. На щастя. військові не звертають на нас найменшої уваги, хоч нас є ціла група з наплечниками. Наніч заходимо до малого. майже спаленого села, прямуємо до неспаленої стодоли; за нами зявляються двоє юнаків, по кількох словах запрошують на вечерю та переспати. бо тут ночувати небезпечно. Питають, чи маємо кличку. Степанюк (один із нашої групи) ставиться до них гостро, бачимо, що за нами слідкують. В той момент приходить господар (поляк), дозволяє переночувати. але просить наші документи; іншої альтернативи нема. Бере від нас документи й відходить за село пильнувати худобу Ми сильно перемучені та голодні, ще не розмістились, як на подвір'я заїжджає «джіп» із німецькими салдатами та один із згаданих юнаків. Справа ясна: провокація. Німці спочатку поводились брутально, як із московськими шпіонами. Завдяки знанню німецької мови, старaюсь пояснити, що ми не є шпіони, маємо документи, лиш забрав господар стодоли. Юнак, на жаль, розуміє по німецькому й заперечує наше твердження; німець біситься, нам ноги в колінах згинаються, страх пронизує тіло: це ж певна смерть. На наше щастя, вбігає на подвір'я перестрашений господар; він почув звук мотора й побачив світло на своїм подвір'ї. Віддає німцеві наші докумен-

ти. Німці ладують нас до джіпа, господаря та юнака залишають на подвір'ї, а нас відвозять у штаб. У штабі є другий юнак, як виявилось, обидва українці з іншої місцевости; як сказали в штабі, вони слідкують за московськими шпіонами, за котрих і нас вважали. Німець іронічно запитав, чи на всіх п'ятьох падала підозра. Юнак зам'явся. Нас перевірили, віддали документи, мало що питали, лиш дивувались, що ми дуже наївні фанатики, плутаємось помежи фронтом, ризикуючи нізащо власним життям, та й відвели нас у сад, де відпочивали солдати, щоб переночували.

На світанку солдати відходять; за кілька хвилин відходимо й ми. В селі ні живої душі, фронт пішов уперед, але за селом чути стрілянину. Куди йти? Зв'язку нема, і наймудріший згубить тут голову; плутатись небезпечно. При кінці села видно гурток затриманих людей: усіх перехожих затримують. Це небезпечно: можуть вислати до Німеччини на примусову роботу. Вибравши відповідний момент, прошу в солдата вогню припалити цигарку, при тім частую його; радо бере й закурює цигарку, — віддаю з пачкою, бо я не курю, кажу; при тім стараюсь поінформувати, хто ми та яке наше завдання. Німець далекий від того, принаймні радить зачекати та брати напрям на Володимир, бо там ще йдуть бої, але чуємо по радіо, що Володимир уже вільний від руських.

Блукаємо цілий день, як в зачарованім колі. Над вечір заблукали до розлогого села на Володимирщині; поза собою відчуваємо переслідування, стараємось бути на осторозі й не розходитись поодиноко; по селі вивішені синьо-жовті прапори, багато юнаків у синьо-жовтих опасках, себто українська міліція. Зустрічають увічливо, частують та запрошують на ніч, бо йти проти ночі небезпечно, а рано нас відвезуть до Володимира, що вже вільний від москалів. Відчуваємо непевність, вирішуємо йти далі — це наше завдання. На жаль, в селі нема німецьких солдатів, може бути свавільство. Нарешті запрошують нас до сільської школи, питають нас кличку. «Якщо не маєте, то завтра дістанете». Розповідаємо про випадок на Бугові. Він же, той, котрий втопився мав кличку. . . Але це наша справа і ми відходимо.

За селом Степанюк дарує селянинові запасну сорочку,щоб нас підвіз, на що він радо погоджується. Подорозі селянин розповідає, що ми мусимо бути досить обережні, бо вчора в ночі в селі забили двох «сексотів». Атакуємо селянина питаннями: як виглядали помордовані, чи він знає учасників і чи це перший випадок? Він зашпортується, хоче повертатися назад. Кажемо йому, що поки він не розповість усе, що знає, так довго не відпустимо його назад. Розповідає, що учасників він не знає, бо це хлопці з іншого села. Помордовані — один Гриць, а другий Василь. Він їх не бачив, але чув від інших. Цей злочин потвердився, коли за посередництвом мене та Степанюка їхні тіла віднайдено й 10-го листопада того ж року перевезено до їх рідного села під Луцьком. Пукса був забитий ножем, а Msковець задушений ланцюгом за шию.

Під Володимиром легко нав'язуємо зв'язок. Зв'язковий заводить нас на церковне обійстя, де зустрічає нас священик, вище середнього віку, живе самітньо, бездітний; дружина загинула при налетах на місто Володимир. Втікаючи перед німцями, москалі розстрілювали політв'язнів у в'язниці, де були виключно українці. Загинуло 600-700 в'язнів.

Це справді була надзвичайно хороша людина. Він був в курсі сучасної справи. Вислухавши нас, він сказав: «Я молюсь до Всевишнього, щоб відвернув від нас каїна, бо це для нас більше, ніж трагічне. Від німців ми нічого доброго не можемо сподіватись». На моє питання про зв'язкового Куца, він нічого не знав; чув. що він мав бути в Краю.

Як я пізніше довідався, вищезгаданий о. Вавриш був зв'язковим на пограниччі; за большевиків був на списку до транспорту на Сибір.

28-го листопада 1941 року він був застрелений через вікно у власнім мешканні невідомим злочинцем. Він, був, один із тих, що відмовилися присягати на вірність Степанові Бандері, за що, як багато інших, заплатив життям.

Наступної ночі під Луцьком — зустріч зі своїми та знайомими. Трагічні новини: біля трьох тисяч розстріляно в Луцькій в'язниці -- виключно українці. Довідуюсь про смерть моєї сестри та брата.

На другім боці міста густа стрілянина. Це московські розбитки дають про себе знати. Наступного дня гордо входимо до рідного міста.

Душа радіє, серце стискає кров. Розліплені плякати «Гайль Гітлер!» «Слава Україні!» Скрізь синьо-жовті та німецькі прапори. Організується українська міліція та міська управа. Нарскорше відшукую маму Куца. Довідуюсь про неочікуване. Мама розповідає:

«Мій син вийшов з 25-го на 26-те травня. Другого дня сказав: «О п'ятій рано маю побачення з Закоштуєм, він же повітовий провідник.» Я остерігала сина, про Закоштуя говорять неймовірні речі; він садист і братовбивник, він багатьох розкрив перед большевиками, хто лиш був йому на заваді. Мій син не хотів вірити: «Закоштуй, — сказав, — один із моїх приятелів та співпрацівників». Я мала недобре передчуття. Наступної ночі приходить до мене Закоштуй і каже: «Вашого сина Олександра вчора вночі на Бугові застрелила большевицька погранична сторожа, в той час, як він переходив границю». Я скрикнула: «Ти, братовбивнику, ти його забив, бо минулої ночі він ночував в дома зо мною!» Закоштуй не відповів, відвернувся й вийшов.

Щодо Куца, від 1932 року він був повітовим комендантом ОУН міста Луцька. 1935 року був арештований і висланий до Берези Картузької (концентраційний табір на Волині за часів Польщі), 1936 року виданий на Варшавськім процесі Підгайним, був засуджений польським судом на 9 років в'язниці. До самої смерти він був зв'язковим межи краєм та закордоном. Останньо відходив до Краю зі Січі, де мав зв'язок.

Низько клоню голову перед Його тлінними останками. Вічна Йому пам'ять.

В Луцьку покищо дезор'єнтація. Підпілля в руках бандерівців. Перед тим комендантом підпілля був І. Скоп'юк. На Свят Вечір Закоштуй його видав, з цілим місцевим проводом в руки большевикам, на наказ Степана Бандери, а сам перебрав провід підпілля.

Підпілля було фальшиво поінформоване, що полковник А. Мельник уступив з проводу, а заступив його С. Бандера; і хто йому не підпорядкується, вважатиметься сексотом, а таких треба нищити.

При помочі пані Куц відшукую безпосереднього вбивника Куца: це — Д. Чисюк (зараз знаходиться в Північній Америці), передвоєнний співв'язень. «Я не вбивав, — відповідає, — я виконав наказ. Закоштуй мені сказав, — продовжує Чесюк, — що Куц є московський агент; я дістав наказ з-закордону, що він мусить згинути». «Я буду з ним іти, а ти іди ззаду; коли я підійму палицю догори, в той час стріляй, щоб від одної кулі він упав мертвий». Була година 10:30. Закоштуй сказав мені відійти. Де його тіло поховане, не знаю. Я свідомий свого злочину: довіряв я більше Куцові, ніж Закоштуєві.»

Фактично, блукаємо по місті. Закоштуй, комендант міліції, чується, твердо. Заходжу до міської Управи, зустрічаюся з колишнім співв'язнем, зі сусіднього села, Ф. Юревичем, культурно-освітнім референтом. Він неохоче вітається зо мною. Колись він заходив на Січ. Ставлю питання про вже явне братовбивство. Відповідає з гордістю: — «Б'ємо сексотів

і будемо бити!» Без прощання розходимось.

На в'язничних подвір'ях висипають могили над розстріляними в'язнями, наступної суботи відбудеться посвячення.

Після церковної церемонії, — присяга на вірність Степанові Бандері.

Чути через голосник: «Увага! Увага Приймаємо присягу на вірність вождеві України С. Бандері, бо він, і тільки він, має право на провідника України, котрим він зараз являється!

Гайль Гітлер! Слава Україні!»

— x — x — x —

Криворіжець

КИЇВ 1941-го РОКУ

(теж і очима сторонніх авторів)

Опублікування удержавленими підсовєтськими видавництвами матеріялів, з часу окупації України німцями (викритих ще, мабуть, за життя Сталіна й використаних в 60-х роках прибічниками Хрущова) мало на меті не вибілювання українського націоналістичного підпілля, а ОЧОРНЮВАННЯ Сталіна й його підручних, відповідальних за причини катастрофальної поразки СССР в першій фазі війни.

Мабуть, під цим кутом зору треба розуміти «розконспірування» авторами роману «Чорне сонце» постаті Шнипека-Штепи, типового плазуна, який, засуджений військовим трибуналом полк. Є. Коновальця в Києві до розстрілу за зловмисне невиконання наказу в справі оборони Крут, зумів перекинутися до большевиків, де в ролі «науковця» наклепницькими доносами нищив своїх талановитіших колеґ. . .

Найганебнішою ілюстрацією підлоти Штепи був його ДОНОС окупаційній владі, яка шукала серед киян за потрібним їм Юдою.

Нині, відзначаючи СОРОКОЛІТТЯ цих історичних подій, що відбувалися за надлюдського терпіння населення України, не можна не звернути увагу на тенденційні замовчування деякими авторами відомих їм фактів, при наголошуванні тих фактів, які очорнюють людей — жертв большевизму й фашизму.

Анатолій Кузнецов (до речі, сам син підсовєтського «поліцая» . . .) у своїх спогадах «Бабин Яр», між іншим стверджує, що в грудні 1941-го року німці заборонили «Українське слово» й «Літаври», передавши редаґування українського часопису «НОВЕ українське слово» — горезвісному Штепі. Кузнецов в свій спосіб інтерпретує характер «програмових заяв» штепівського часопису, який намагався в і р н о с л у ж и т и н і м е ц ь к о м у о к у п а н т о в і від 14-го грудня 1941-го року аж по 30-те вересня 1943 року. Підсовєтською літературою засвідчено , що вже в перших числах «Нового у. с.» Штепа, з доручення представника в Києві Розенберґа, видрукував усі свої оскарження проти провідного активу УН Руху в Золотоверхому, закидаючи Ольжичеві і його київському середовищеві ПРИЩЕПЛЮВАННЯ народові почуття ВЛАСНОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ҐІДНОСТИ й політичної СУВЕРЕННОСТИ в часах збройного зудару німецького й російського імперіялізмів.

А. Кузнецов обмежується до свідчення, що нова редакція часопису домагалася покарання тих, які кликали нарід до спротиву кожному поневолювачеві України. Правда, він при тому посвідчив, що коли в Київській опері ставилось «Лебедине озеро», то при вході було оголошення: «Українцям і псам вхід заборонений!». . .

Бабин Яр — трагедія і жахлива жертва не тільки Києва, а й цілого народу. Автор «Бабиного Яру» твердив, що перед війною в Києві жило 900 тисяч населення. Під кінець окупації лишилося 180 тисяч. . . В Бабиному Яру було знищено 200 тисяч киян, в тому числі — 50 тисяч жидів.

5-го листопада 1943 року німці назавжди втратили Київ, який за 778 днів німецької окупації мав нагоду переконатися в злочинності КОЖНОГО тоталітаризму: і східнього, й західнього!

Кузнєцов пише, що в ту п'ятницю палали Київський університет, школи, склепи (мабуть,і цілі квартали) і великий будинок навпроти св. Софійської катедри. Але, — він пише, — «на щастя для РОСІЙСЬКОЇ ІСТОРІЇ — катедра не була пошкоджена». Правда, це звучить дещо «культурніше», ніж німецьке оголошення біля опери. Хоч цим автор нам пригадав, що так само за «хрущовщини» Євтушенкові було дозволено «копнути» сталінських антисемітів відомим віршем «Бабин Яр», в якому він ілюстрував РОСІЙСЬКУ чорносотенщину такими рядками:

Зневажаючи, вони кричали
«Бей жидов — спасай Россию!» . . .
. . . .
Як підло ці антисеміти
безсоромно
Себе бундючно називали
«СОЮЗОМ РУССКОГО НАРОДА»...

Геноциди мають різні форми. . . «Ліквідація» (тоб-то ВИМОРДУВАННЯ) приватно власницького сектора села — практично — продукуючого селянства України — коштувало Україні біля 6-ти мільйонів людських жертв! Вимордування діячів Культурного Ренесансу 20-х рр. — не до обчислення...

Корінь зла в системах, які увінчуються ҐУЛАҐами, Аушвіцами, Бабиними Ярами, Бухенвальдами, Катинями. . .

І хочеться вірити, що оті «українські поліцаї з акцентом Західньої України» (про яких пише Кузнєцов), так само, як росіяни в з'єднаннях ген. Власова, або жидівські поліцаї у Львівському ґетто чи й уніформовані раби в карних відділах ЧеКа — ГПУ — НКВД — КҐБ, були лише безправними ґвинтиками тоталітарних режимів нашої доби, які стануть лише примарами спогадів з перемогою концепції СВОБОДА НАРОДАМ — ГІДНІСТЬ ЛЮДИНІ в цілому світі, бо ми вже переконалися, що С в о б о д а — НЕПОДІЛЬНА!

— Х — Х — Х —

О. Жданович

НА ЗОВ КИЄВА

(ОЛЕНА ТЕЛІГА; ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ)

(Продовження з попереднього числа)

З пістолею в руці нагнувся над гривою коня, а за ним маяв чорний довгий шлик. На нього сипались питання — що таке?, що сталось?, — У відповідь він радісно вигукнув: «Наконец опять бьйом русских!»

Ця радість захопила Олену. Цей казковий лицар став втіленням краси і мрій. Став ідеалом, по якому треба було всіх міряти.

Так пройшли роки 1919, 1920, 1921. Батько й старший брат вийшли на еміґрацію. Мати лишилась без засобів до життя з двома підростками й вічним переслідуванням совєтської влади: »Твой муж — петлюровець!»

Приходять голод і злидні. . . .

Але дитячі роки мають ту добру сторону, що нема змоги роздумувати й перейматись. Все береться легко, все приходить швидко й непомітно. Так, і в найважчих умовах живеться всетаки безжурно.

В сірих, гнітючих обставинах підсовєтської дійсности виростало «дівчатко довгоноге» зовсім не совєтською дитиною. Воно не приймало науки ані історичного, ані будь-якого іншого ма теріялізму. В роках голоду, злиднів, розкладу й деморалізації, її яснокарі, бездонні й проникливі очі дивились понад цим усім в далекі обрії іншого світу: світу романтики, краси й чистоти. . .

Але ось прийшов час прощання з дитячим світом і час прозріння, щоб побачити дійсність. Ця дійсність ще не була для дитячої душі й мозку ясною. Взагалі, все ніби було прислонене важким і їдким димом большевицького пожарища. Але «довгоноге д вчатко» таки бачило, що приходить новий світ. Замість вигоди батьківського дому, приходить тверда боротьба за існування. І ця твердість, ця жорстокість стає домінантою сучасности.

Парки переорані гранатами. Альтанки по городах Києва розсипаються — починається наступ заводу, що кує зброю для відродженого московського імперіялізму. Компартія торощить усе, що пахне людиною, що хоче бути собою, а не безвольним коліщатком машини державного капіталізму. Варварське ҐПУ розчавлює все, що не хоче прийняти (і то «з переконання»!) офіційно приписаних поглядів і вірувань, опертих на матеріялізм і потреби змодернізованої та удосконаленої тюрми народів. Людина мусить стати роботом. Богом-Отцем є компартія. Богом-Сином — машина А над розложеним і кинутим у хаос маразму світом ширятиме, як дух святий, кривавий кондор у постаті начальника ҐПУ. . . .

Так із дитини народилась дівчина. Але це ще не було народження жінки, ані у к р а ї н к и. Це ще не була любов, лише передчуття любови. Любови серця, любови до Києва, як серця України.

Дальше існування родини «петлюрівця» в системі «найсвобіднішої в світі країни» було неможливе. Мати вирішує перебратися з дітьми закордон, до батька.

. . . .

В польському Тарнові Олена застала батька й центр еміґраційної України.

Україна — що це, й яка вона? Яке м о є м і с ц е в н і й? Я к е її відношення до мене? Чому ти, батьку, нічого не казав мені про неї, хоч сам пішов її будувати й брата мого взяв боротись за неї?

Ці питання ставила Олена Шовгенівна собі й батькові. Батько відпо-

відав щасливим усміхом своїх очей і словами: «Тут Україну кожен носить в серці, таку, яку собі викохав, яку собі виборов у важких змаганнях зі світом і собою. І ти її знайдеш сама. Це буде важче, але зате любитимеш її більше, бо це буде дійсно твоя». . . .

1924 року переїздять Шовгеніви до Подєбрад у Чехо-Словаччині, де батько стає улюбленим ректором Української Академії, яка таку велику ролю відіграла в українському житті, давши величезну кількість інженерів, фахівців різних ділянок.

Олена Шовгенівна записується на матуральні курси, не знаючи добре української мови, маючи за собою невистачальну й несистематичну совєтську школу. Зробити протягом року матуру не було легко. Але Олена має прекрасну пам'ять і великі здібності та поміч Леоніда Мосендза; до того ж — амбіцію осягнути мету. І за рік складає матуральний іспит з дуже добрим вислідом. Не відпочиваючи довго, на осінь 1925 року вступає на історично-філологічний відділ українського Педагогічного Інституту в Празі.

Середовище українських професорів, що збиралися в домі батька не могло полонити романтичної уяви молоденької студентки. Замолода й занадто жіноча та безпосередня була вона, щоб самій шукати. Хотіла середовища, що стоїть на ясній і виразній плятформі, що знає чого хоче, й бажане здобуває, бореться за нього. Таких людей шукала вона. І довго не знаходила.

Аж ідучи якось містом, зустріла молодого, стрункого, гладко зачесаного студента, що, певним кроком проходячи, сміливо й твердо глянув у вічі. Хто це такий?

Другого дня на якійсь вечірці запитала вона знайомого товариша: «Хто це такий?» — «Студент лісового відділу, старшина Української армії й бандурист та співак — Михайло Теліга, — відповів товариш. — Хочеш, познайомлю.»

При знайомстві дещо змішана студентка запитала по-московськи: «Ви ґалічанін?» Почула спокійну й тверду відповідь: «Ні, я кубанець!» Почалась звичайна розмова двох молодих людей на вечірці. Олена Шовгенівна вже не забувалась і більше по-московськи не розмовляла.

Твердість поглядів чарівній донці ректора заімпонували так, що кубанський козак Михайло Теліга став для неї символом молодого, невгнутого, бойового й глибокого та шляхетного українця. Захоплене серце відчуло, що це той рідний світ, за яким тужило. Світ гарний і великий, в якому для неї відтепер місце назавжди.

Це був кінець сумнівам і шуканням. Через Михайла бажаним і цікавим товариством стали Василь Куриленко, Леонід Мосендз, Євген Маланюк, Микола Сціборський, Юрій Дараган та взагалі те середовище, що кувало новий світогляд українського націоналістичного руху. Тут творився новий образ української духовости, тут закреслювалися загальні зариси індивідуальности пізнішої Олени Теліги.

Найперше тут знайшла Олена українську духову незалежність. Не малоросійсько-шароварницька просвітянщина, а повна суверенна духовість. Не дискусія з «російським» наступом на всіх фронтах, а боротьба з ним. Ці люди не чулись заскочені «російським» месіянізмом, а протиставляли йому ідеал Маланюкової Степової Еллади як бастіону европейського духа супроти азійської тьми.

Таку переоцінку цінностей зробила Олена Теліга. Врісши в український світ, вона творить із нього свій ідеальний образ. За цей образ стає до боротьби. До цієї боротьби хоче запалити інших, хоче зформувати інших на борців. Твердих, незламних, життєздатних, героїчних.

Але Олена Теліга знає, що борець — це також людина. Що сам барабан може покликати вояка на годину бою. Але там, де перед нами стоїть боротьба, розложена на десятиліття, на покоління — там треба ви-

Олена Теліга в 30-их роках.

ховувати характер, висталити волю. Там треба нової людини, що діє не з примусу, а з внутрішнього наказу. Треба людини, що свій обов'язок трактує не як важке ярмо, але як задоволення внутрішньої потреби, що в сповненню цього обов'язку бачить ціль свого життя, а при тому всьому залишається повною людиною. Не штучним доктринером, а живою, повною людиною з душею та тілом. Хай мужчина у своїй боротьбі лишається мужчиною, а жінка — жінкою. У всіх обставинах лишитись самим собою. Бути індивідуальністю.

Це «знайдення себе», свого життєвого ідеалу Олени Теліги прийшло одночасно з пробудженням її поетичного таланту. Її найвищим життєвим ідеалом було: самій здійснювати те, що проповідує. В житті втілити образ, висловлений у поезіях. І Олена Теліга належала до тих небагатьох винятків у світі, які цей ідеал вповні осягнули.

Літературним «вірую» Олени Телі-

ги було: життя з усіми його дарами й ударами та повний вираз цілої ґами переживань і почувань творчої душі письменника.

Минули, хоч важкі, але романтичні й золоті студентські роки. Померла 1929 року мати, й Олена Теліга з чоловіком, закінчивши студії, переїхала до Варшави, куди ще раніше переселилися батьки. Приходить важка скитальщина. Без праці — без майбутнього. Кругом чужина й ворожість: чого шукаєте у нас? Пощо покинули свою батьківщину? Безвислідне шукання праці, упокорюючe випрошування права на перебування.

Все удвох — із чоловіком. І справді, їх покій ставав передпокоєм неба, коли на крилах туги, на крилах уяви летіли в країну мрій, якою була для них Україна. Залиті сонцем лани пшениці, розкинуті кубанські станиці, таємничі комиші. Станиця Ахтирська, де був отаманом його сивобородий батько. Розстріляні білими чи червоними, — але москалями — брати. Його власна втеча перед денікінскою мобілізацією в ряди Української армії в Києві. Наступи, відступи, бої. Юнацька школа в Кам'янці Подільському, охорона Головного отамана Симона Петлюри, Овруцька епопея й тиф. Думка ширяє над цими картинами, а уста? Говорять чи мовчать — все одно. І він, і вона бачать те саме: важкі змагання, криваву трагедію й найтрагічніший день 21. 11. 1921, — перехід Збруча й дроти таборів інтернованих. Майже тим самим дротом оточені й тепер. Та ж сама безвихідність і та ж сама віра в майбутнє.

А перед поеткою знов стають образи раненого Києва, казкового лицаря й пробудження любови до пізнаної землі — у хвилину розставання.

Так, разом із чоловіком, у спільній любові, у спільній тузі за батьківщиною живе Олена Теліга у своєму світі. Не лише поетка, але й дружина; для неї існує тільки він, у його «скарбницю я складаю скарби, які дає мені моє полудне». І цей світ подружжя, світ любови постає в ідеальній викінченості в її поезіях, тут виливається глибока життєва філософія на вічну тему — мужчина і жінка. . . .

Як висловився колись Є. Маланюк, у розвитку свого поетичного таланту йде вона наперед семимилевими кроками. У тридцятих роках стає вона в ряд найвизначніших представників сучасної української поезії. Стає членом безконкуренційної «Вісниківської квадриги», що складається з таких імен як О. Ольжич, Є. Маланюк, Л. Мосендз, Ю. Клен, Олена Теліга. Серед поеток — сучасниць вона безконкурецїйна, найталановитіша.

Вона стоїть у першому ряді в бою за нове обличчя української літератури як формуючого чинника української революційної духовости. Проблематика її поезії усе глибшає. Мистецькі форми все вдосконалюються Ритміка її вірша все урізноманітнюється. Рими стають все вишуканіші. Поетичні образи досягають вершин мистецтва.

Кожен крок у змаганнях України вона стежить і глибоко переживає. Наскок бойовиків ОУН на Городок Ягайлонський та героїзм Біласа й Данилишина вона відчула всією душею. Назавжди лишається для неї заповітом чин тих, що не жаліли молодого життя. Сама рветься до чину, до організованих рядів, бо відчуває, що гріх не битись, коли інші гинуть.

Бій за українську духов сть чим раз більше розпалювався. Український націоналістичний рух щораз більше здобував позиції в цілому українському житті. В духовій ділянці він почав перемагати. Перед вів «Літературно-науковий вісник» (згодом «Вісник»). Щораз більше появлялось співзвучних органів. Національний фронт щораз дужчав і набирав атрактивности. Всі чорні сили реакції чулись щораз більше загроженими українською революцією. Большевицька «українізація» не могла запобігти поширенню тих ідей у підсоветській Україні. Большевики пробували спочатку боротись з тим протиставленням культурних сил «радянської» України. Але Україна є тільки одна, під якою оку-

пацією вона не знаходилась би. І так дійшло найперше до «Літературної дискусії», що її звершив М. Хвильовий своєю тезою: «Геть від Москви — лицем до Европи!» Це большевики придушили. Та джерело українського відродження не висохло. «Літературний ярмарок», «Вапліте», «Молода генерація» в Києві й Харкові розбудовували українську духовість, так само, як «Вісник» чи «Самостійна думка» у Львові чи Чернівцях, чи інші середовища. Тоді большевики скинули рукавички, й Постишев криваво розгромив усі осередки культурного життя України. Сотки учених, письменників, критиків і діячів інших родів мистецтва розстріляно, або заслано.

Та цього було мало чорним силам реакції.Треба було задушити джерело, треба було знищити корінь, ядро української духової революції.

Змобілізовано всі сили. Вся преса, від права до ліва, виступила з неперебірливою кампанією проти преси націоналістичної, її ідей та співробітників. Вживано найпідліших засобів. Не вагались вживати й провокації. Створювано нові журнали, що мали називатись теж «націоналістичними», щоб внести замішання, щоб розбити середовище, переманити співробітників. Цим останнім обіцювано золоті гори, а передовсім рекляму й «славу». Коли хтось не погоджувався — його змішувано з болотом.

Олена Теліга діставала пропозиції, що обіцяли їй усе, а не вимагали нічого крім . . . відступити від середовища, в якому діяла. Але Олена Теліга була людиною великої цивільної відваги. А цивільна відвага — це «вміти сказати ні, коли від тебе вимагають сказати — так», як це писала потім вона.

На всі пропозиції зійти зі свого шляху боротьби Олена відповідає ріщучим і безкомпромісовим ні! Лишилась вірною собі й своєму середовищу. Тоді почався наступ проти неї.

Олена ще більше зв'язується зі своїми однодумцями. Ще більше чує потребу офіційного зв'язку з фронтом революції. Хоче бути в системі, де зобов'язує закон «всі за одного — один за всіх!»

Так прийшов рік 1938, а з ним події на Карпатській Україні. Горіння вірою в вогневу пробу сил української революції захопило Олену Телігу, Відомо було від початку, що молода Карпато-українська держава скінчиться Крутами. Але було щось святе в тому відродженні Срібної Землі, й не можна було тим не захоплюватись. Не можна було зректися маніфестації перед світом волі й здібностей молодого руху.

Березнева трагедія 1939 року, злочинний цинізм німецького й мадярського імперіялізмів, героїзм вояків Карпатської Січі виповнювали думки Олени Теліги.

Та 1939 рік вагітний був ще більшими подіями, що в свій вир мали потягнути й Олену Телігу, виставити її на найважчу пробу та покласти на неї корону героя.

Минали місяці в очікувані на перелом в історії світу. У Варшаві почалися цькування українців. Прийшли арешти. Загально збільшилась ворожість. У трамваях чи на вулиці не бракувало їдких та погрозливих зауважень до тих, що розмовляли українською мовою. З почуттям вищости над неопанованістю незрілого, фальшивого, перебільшеного та історичного патріотизму дивилась на це Олена Теліга. Ніякої заляканости, ніякої запобігливости, жодного компромісу.

Аж 1-го вересня 1939 о п'ятій годині ранку прокинулась Варшава від гуркоту літаків, сальв протилетунської артилерії та вибухів бомб. Війна почалась. Прийшло незнане й таємниче. Прийшов іспит для всіх народів, для кожної одиниці. . . .

Тодішня Варшава — ще не була Варшава із серпня 1944 року. І залишитись в ній поетка не хотіла. Несподівано довідалась, що до Кракова прибув О. Ольжич, член Проводу Організації Українських Націоналістів. Ця вістка остаточно вирішила дальшу її долю.

«Дуже радий вас бачити, пані Оле-

но», — промовив Ольжич, що ніколи не вживав багатьох слів. Охоплюючи одним поглядом усю постать і дивлячись м'яким, але пронизливим зором в очі, запросив сідати. Олена Теліга, що завжди швидко ставала душею кожного товариства й спрямовувала сміливо розмову на бажані собі рейки та оживляла навіть найсухішого співбесідника, цим разом була трохи замішана. Не знала від чого почати. Не краще почував себе цим разом і Ольжич, що завжди точно знав, чого хоче від співрозмовника і що має йому сказати.

Вони обоє познайомились, коли ще не були нічим, коли ще не мали жадного імени. Тепер зустрілись дві маркантні постаті української духової революції Такі ніби різні й рівночасно — так небувало близькі й співзвучні.

Розмова поволі зав'язувалась. Обоє висловили здивування, що зовсім не пізнають один одного зі своїх зустрічей. Тоді Олена Теліга була молодою, дуже жвавою й цікавою дівчиною, але позбавленою глибших заінтересувань; Олег Кандиба — соромливим гімназистом, що тільки мовчав і займався акваріюмом. Тепер — вона блискуча поетка й передова постать націоналістичного руху, а він — найвизначніший поет і член Проводу Українських Націоналістів, що мав за собою свіжо перейдений етап Карпатської України.

Та як тоді були вони чужі й незрозумілі один одному, тепер — близькі й тотожні в цілях і намірах.

Наступні зустрічі були зовсім інакші. Олена Теліга стала членом ОУН і приступила до праці в культурній ділянці. Не треба було довгих розмов. Вони розумілись, бож віддавна йшли вже спільним шляхом. Тепер тільки закріплено формально те, що віддавна існувало фактично. І потрібне було лиш устійнення зовсім конкретних справ.

Олена Теліга перебрала провідництво мистецького товариства «Зарево». При співпраці покійного маляра В. Дядинюка та інших, вона негайно розгорнула широку працю. Збірались фонди, уділювалась допомога, обговорювались проблеми творчости. Виготовлено матеріяли для літературного збірника. Але реакційні сили і тут кидали колоди під ноги, й не завжди вдавалось поконати перешкоди, створені особистими амбіціями та еміґраційною нервовістю.

Дядинюка та інших, вона негайно роз-

Найбільшим каменем на всьому лежала рука німецького варвара, що не хотів допустити до розвитку українського культурного життя еміґрації, а ще менше — прикордонних українських земель, які він захопив — Холмщини й Підляшшя. Німецький чобіт допускав лише початкові школи й усе те що могло зробити з його підвладних добрих робочих коней чи волів Тому діяльність «Зарева» зупинилась на мертвій точці.

Вже тут Олена Теліга пізнала справжню суть «націонал-соціялізму», його варварство, рафінованість, жорстокість — і цілі. Бунтувалась проти цього, старалась обійти закони, але було це понад її сили, а починати відкриту боротьбу на чужій території — в умовах німецько-большевицького союзу — українці не могли. Та проте для неї праці вистачило в тих обставинах, в рамках, де можна було діяти законспіровано. Виклади на вишколах організаційного активу давали їй величезне задоволення.

Крім того, вона дуже багато працювала над укладом матеріялу для виховної праці. Її знання української поезії, її літературний смак, її вичуття потреб і шляхів перевиховання українських мас у дусі національної революції приносили тут неоцінену користь.

Та найбільш улюбленою її працею була праця над постачанням матеріялу для боротьби ОУН на рідних землях. Дискутування проблем, усталення напрямних — це те, що її найбільше цікавило. Але не меншу сатисфакцію давала їй нелеґальна праця над складанням відозв, летючок, вишкільного матеріялу. Тут чулась вона в своїй

стихії. Революційне підпілля, що залишилось підпіллям і на еміґрації, манило її не лише своєю таємничістю. Тут чула вона передовсім серйозність. Чула відданість і конкретність, позбавлену всякого сліду фрази й порожнього теоретизування — так властивих каварняному політиканству. Тут Олена чулась в рядах справжніх вояків підпілля. Тут панувала діловитість і точність, зумовлена напругою постійної гри зі смертю. І ніхто, певно, не підходив так діловито, так щиро, так віддано, ніхто не працював так точно й солідно в цій кухні підпільної боротьби на українських землях, як Олена Теліга. Спочатку недовірливі підпільники з застереженням поставились до елеґантної пані, що знана була всім як поетка й «сальонова дама» та ніяк не виглядала на товаришку з законспірованої землянки, що говорить шепотом і старається нічим не впадати в око. Але швидко переконались, що Олена Теліга є кров від крови воюючої України, що вона — обов'язковий виконавець, незамінний товариш і незрівняно помисловий творець нових вартостей. Її почали не лише цінити, але й любити та гордитись нею.

Найбільш гордою була вона сама. Нарешті дійшла до того, про що здавна мріяла: до передових рядів борців за державність. Це найважніший їх відтинок. Небезпека. Напруженість. Тепер це визначувало спосіб її життя, її розклад дня, її лектуру й думки. Олена займається студіями підсовєтської дійсности. Студіює літературу, що приходить з большевії. Вивчає звіти про настрої в Україні, в Червоній армії; передумує й передискутовує методи боротьби. Шукає нових шляхів підходу до підсовєтської дійсности. Пропонує зміни в пропаґанді, в постанові програмових питань. Словом, живе українською революційною боротьбою, сама стає вояком у ній, розбудовує її, поширює. Зміцнює. . . .

В цю атмосферу праці й товарискости, як грім з ясного неба, вдарив розкол ОУН 1940 року. Початкова його стадія, що тривала кілька місяців, проходила в таємниці. Ольжич, що знав про це, був вірний засадам конспірації й не інформував та не впливав навіть на найближчих співробітників, хоч часто це мало означати втрату їх бодай на якийсь час. Так ризикувати міг тільки Ольжич, для якого святим був кожен припис Організації.

Зрештою, цих кілька місяців Ольжич перебував у Празі, а Олена Теліга стояла в організаційному зв'язку з людьми, з яких частина згодом відійшла від ОУН.

Важкі й болючі, прикрі й упокорюючі були ці дні, тижні, навіть місяці, що потім стали роками й протягають трагедію до сьогодні, загрожуючи майбутньому. . . .

Збунтовані напружили всі сили, щоб її переконати в слушності своїх вчинків.

Та що більше Олена Теліга придивлялась до своїх співробітників, то слабшав її запал. Але в їх роботі не було нічого нового, чого вони не робили б при керівництві старого Проводу, ані не робили вони нічого краще, Навпаки, не мали вони ким замінити ані Ольжича, ані Сціборського, ані Сеника. Не було нікого, хто б так (не кажучи вже про краще) міг ставити політичні справи, як Барановський. . . . .

Починало мучити питання: для чого варто було розбивати когорту ОУН? Відповідь могла бути при чесному розумуванні лише неґативна, й Олена Теліга не могла підтримувати бунт,у слушність якого не могла вірити. Крім того, придивившись до того середовища, вона побачила, що нема там людей, які могли б провадити українські визвольні змагання й відповідати перед історією за них. Натомість, поглиблює свою приязнь зі Сціборським, зазнайомлюється із Сеником-Грибівським. Захоплюється його енерґією, ідейністю та рішучістю в дії, а при тому — його людяністю й товарискістю.

. . . .

Прийшла весна 1941 року, що пахла не лагідністю, а важкою парністю передгрозової ночі.

Днями й ночами гриміли вулицями Кракова транспорти війська й воєнного знаряддя, що йшли на схід. Вибуху війни між двома кривавими диктатурами чекали з дня на день. Олена Теліга чекала в гарячковому стані: два пси от-от зчепляться в смертельному бою. Хоч бій цей ітиме на нашій території, хоч він принесе нам згарища й руїни та безчисленні жертви, але він може принести упадок або бодай хоч скривавлення обох потвор; а тим самим — послаблення, для України, їх смертельних кліщів.

Було ясно, що вибух совєтсько-німецької війни вимагатиме від нас швидкої й рішучої дії, щоб у момент замішання, в момент, коли новий наїзник ще не буде закріплений, зайняти й розбудувати позиції для дальшої боротьби.

Під знаком підготови для цього нашого наступу минула весна. Ольжич ні на хвилину не спочивав. Підсумовував сили, розділяв, укладав пляни праці вишколював людей своєї Референтури. Він же ж мав завдання керувати цілістю роботи Організації на Центральних і Східніх землях.

Культурна Референтура мала, перейшовши на рідні землі, зв'язатись там із діючими українськими націоналістичними силами й посилити боротьбу за душу народу, за зорганізованість нації до боротьби.

22 червня 1941 року Молотов висловив своє обурення з приводу того, що Гітлер, з яким Сталін ще недавно збирався ділити світ, напав на Совєтський Союз. Олена Теліга почала збиратись у дорогу, на нелеґальний перехід кордону; нелеґально перейшла до Польщі, нелеґально її залишила. Чоловік її ще не міг залишити Кракова — збиралась сама.

Коло Ярослава Олена нелеґально перейшла Сян і пішки, в другій половині липня, була вже у Львові; у Львові, який так дуже любила.

Посовєтський Львів робив жахливе враження; обдертий і обшарпаний, запльований і залузаний, посипаний лускою совєтської вобли. Написи московською або «галицько-суздальською» мовою, рясно перетикані свіжими написами «Нур фюр Дойче» («тільки для німців») — так виглядала «квітуча» столиця «квітучої й визволеної» Західньої України». На вулицях маси жінок з молодими обличчями й сивим волоссям, тисячі заплаканих облич — що ще не забули рідних і близьких, розстріляних большевиками. Багато зі свіжими сльозами по вже арештованих і вже катованих Ґестапом. Одні «визволителі» відійшли, другі — прийшли. . .

А справжні господарі все жили нелеґально, переслідувані, підозрілі; до них належала й Олена Теліга.

Без права на побут, без сталого помешкання, без харчових карток, без найпотрібнішого одягу чи інших необхідних речей, жила поетка у Львові. Але вона була й революціонеркою: її цікавила лише праця й підготова до завдань, що стояли перед нею в Києві.

Вона на практиці студіює під- і посовєтську дійсність. Вишукує людей, які прибули в Західню Україну пропротягом останніх двох років, і зав'язує з ними близькі зносини. Шукає найліпшого підходу до їх понять і уявлень. Старається знайти спосіб, як затерти різниці, що постали протягом 20-ти років життя в зовсім інших світах. Все це робить, щоб бути якнайкраще підготованою до своїх завдань у Києві.

У всіх дискусіях на цю тему — чи то зі своїми давніми співробітниками, чи з новими знайомими, які мали бути в майбутньому співробітниками, Олена Теліга була проти вживання поняття «підхід». Вона завжди чула в ньому певний присмак штучности, а всяка штучність взагалі була їй абсолютно чужа, тим більше — штучність у революційній роботі.

Вона цікавилась процесами й змінами, що зайшли в Україні під час большевицької окупації, але дискутувати на тему, як маємо підійти ми до цих

наших братів, уважала зайвим; її тезою було: український націоналізм — це виплив духовости українського народу; ідеї українського націоналізму — це ідеї українського народу. Комусь може бути чуже наше формулювання, але коли є спільна мета, то не є важливий підхід; важливе, щоб ми були собою; тоді в спільних змаганнях зіллємось з українським материком.

Все більше і більше людей від'їздило на схід. Німецький окупант виділив Галичину в окремий «дистрикт» й прилучив до польської «Ґенеральної Губернії». Між Україною і Львовом поставлено стережений кордон, але нелеґальний перехід кордону був для революціонерів явищем звичайним, і це нікого не спиняло. Олена Теліга рвалась в Україну. Навіть ті, що її призначили на виїзд до Києва, весь час мали сумніви, чи мають вони право ризикувати такою незамінною вартістю. З України вже приходили відомості про звірські злочини т. зв. летючих бригад Ґестапо, що з міста до міста несли смерть, вибираючи в першу чергу українських націоналістів. Крім того, підносили голову чорні сили руїни, й падали жертви від «братньої», засліпленої, ворогом спровокованої руки. Так у Житомирі 31 серпня 1941 року згинули два члени Проводу ОУН — незамінні постаті української визвольної боротьби — Омелян Сеник-Грибівський та Микола Сціборський. Тоді сумніви ще збільшились: чи маємо право вживати Олену Телігу до «чорної» роботи й наражати її на всі небезпеки прифронтової смуги з воєнним хаосом і терором окупанта?

Лише сама поетка не мала жодних сумнівів: «Коли ми, поети, — казала вона, — пишемо про відвагу, твердість, шляхетність посвяту й цими творами запалюємо та шлемо на небезпеки інших, то як можемо ми самі цього не робити? Справжня поезія — це не видумана комбінація, це виплив душі. Якже ж чутимусь я, коли піду проти своєї поезії? Коли я загину, то знатиму й іншим покажу, що жила так, як хотіла й як повинна була жити; коли ж сидітиму в безпечнім запіллі — це буде зрада мене самої!»

Проти цього не було жадного арґументу. Відомість про Житомирську трагедію тільки збільшила її рішучість: «Коли я тепер відтягатиму свій виїзд, то спрарді хтось зможе подумати, що лякають мене небезпеки; крім того, згинули наші провідники й товариші — треба вдесятеро стільки сил, щоб їх замінити й продовжувати роботу».

Така постава замикала кожному уста; цю жінку можна було у Львові або подивляти, або ненавидіти; сперечатись ніхто не мав відваги; ніхто не насмілювався заперечувати її право здійснювати свої засади й ідеали.

....

22 вересня 1941 року Олена Теліга була вже в Рівному. Це «місто непривітне між волинських піль» було нераз переходовим етапом у поході українських визвольних сил на схід і у відступах на захід. Тут нераз перебував уряд Української Держави, Директорія, Головний штаб Української армії. Тут під простим вояцьким хрестом спочиває славної пам'яти генерал Василь Тютюнник. З Рівенщиною зв'язана й історія відомої Волинської Дивізії.

Тепер це був найважливіший переходовий пункт у транспорті на схід, через який транспортувались люди, література й усе інше. Приємне це місто не було. Тут поселився Командуючий німецькими військами в Україні, генерал Кіцінґер. Тут вибрав собі місце осідку кривавий кат України — т. зв. Райсхкомісар Кох. Тут містилася централя Ґестапо для України й відома ще з польських часів рівенська в'язниця, яка все щільніше заповнялась українськими в'язнями, що час від часу були розстрілювані, більшими чи меншими групами, на Білій вулиці. Тут загинули десятки тисяч

українських революціонерів і багато невинних жертв німецького терору.

В прозорі дні кривавої осени 1941 р. Олена Теліга бачила, як німці гнали полонених із фронту, пристрілюючи немилосердно тих, що не могли далі йти. Тут зібрали німці в таборах понад 50 тисяч виголоджених і виснажених колишніх вояків Червоної армії, переважно українців. Тут вживали їх до праці в розбиранні руїн, а смаркаті німчуки зі «Служби Праці» забавлялись стрілянням по них. Тут бачила Олена, як бито селян, що давали полоненим кавалок хліба; затискались зуби й п'ястуки, а серце рвалось до боротьби за визволення з цієї єгипетської неволі. Який біль стискав її груди, коли бачила українські внутрішні свари; коли бачила, як переслідувані українці дивляться один на одного, як конкурента. Як гірко було згадувати, що Житомирські жертви впали від братньої руки; а жертвами тими були найпередовіші борці за визволення. Тут на переходовому пункті, в Рівному було чути, що група засліплених і на неї дивилась як на конкурента — замість подати руку в боротьбі з жорстоким ворогом. В таких настроях родиться її болем писана стаття «Братерство в народі», де вона кричить і кличе до зрозуміння святих законів крови; кличе до братерства братів по крові й до з'єднання в боротьбі за існування, проти окупанта; гостро виступає проти тих, що проповідують любов до нації, а не мають любови до членів тієї нації, виступає проти фальшу проти амбітництва, проти тих, кому бракує цивільної відваги зійти з неправильного шляху, хоч і бачать його неправильність.

Олена Теліга зустрічається з людьми, які переходили через Рівне: Ірлявський, Рогач, Олійник і десятки інших людей з найрізніших ділянок організаційної праці відходять по розмові з нею ще більше скріплені, мов би відновлені у своїй вірі в слушність справи, за яку йшли на небезпеку, за яку незабаром знайшли смерть.

Це буде так: в осінній день прозорий
Перейдемо ми на свої дороги . . .

Так писала поетка 1934 року в своїй візії повороту на рідні землі. І дійсно, це був прозорий день 22 жовтня 1941 року, коли Олена Теліга, по довгих роках розлуки, знову в'їздила до К и є в а. Дерева в парках стояли в золоті та пурпурі. Передвечірнє сонце золотило верхи церков, з яких уже давно наїзник поздирав золото. Довголітня мрія ставала дійсністю.

. . . .

Завданням культурної праці з рамени Організації в Києві було заманіфестувати в духовій ділянці ідеї українського націоналізму й стати до боротьби з большевицькою та німецькою реакцією. Крім того, в загальному наступі національних сил — показати, що націоналізм — не лише протилежний большевизмові світ, але й цілком завершений, зі своїм світоглядом, світовідчуванням і своїм підходом до політичних, суспільних і культурних явищ. Крім того, необхідним було показати, що Україна — це зовсім не «німецька інтриґа», а реальність, яка бореться за свою незалежність проти кожного окупанта. Заманіфестувати ці дві правди було настільки важливо, що не можна було оглядатись на жодні жертви; однак «заманіфестувати» — це зовсім не означає якоїсь штучности. Це означає тільки, що українські сили були свідомі, що розгортання нормальної української роботи, українського життя приведе до кривавого зудару з окупантом. Цілому світові треба було показати українську самобутність.

У Києві закипіло життя; гальмоване різними терорами, воно все ж розквітло, навіть у задушливій атмосфері прифронтової смуги. Не дивлячись на голод, неймовірно гостру зиму, саботажі московських аґентів і провокаторів, удари Ґештапо, оживали всі ділянки життя, від початкової школи до банків і підприємств найбільшого маштабу.

Цей період життя Києва був найвиразнішим запереченням усіх малоро-

сійських дефетизмів і ворожої брехні про нас як народ. Тут завалились усі теорії про нездібність українців до державного життя, про брак інтелігенції, про нашу анархічність, про брак органійного хисту, карности, солідарности, національної свідомости й ще там які браки. Українська столиця оживала власними силами. Ані німці, ані москалі не допомагали; навпаки: саботували, гальмували, грабували, намагались скомпромітувати активні елементи перед загалом. Коли це не вдалось — почали нищити.

Певно — труднощів не бракувало, але за кілька тижнів знищене воєнними діями й саботажами місто мало світло й трамваї, радіо й телефони, наладнане постачання, настільки, наскільки німці його не зривали. Пущено в рух школи, з високими включно; кабінети й ляборaторії Університету та Академії Наук починали працювати науково й для потреб загалу. Поставлено на ноги пресу й пороблено приготування до видавання книг.

Адміністрація міста й области була готова до розв'язання найважчих проблем; в першу чергу — до забезпечення населення харчами й паливом. Пізніший голод й холод постали лише завдяки тому, що німці заборонили організувати українським установам постачання харчів для таборів полонених. Німці Червоний Хрест виарештували, заборонили селянам довозити харчі, в наслідок чого згинуло понад 4 мільйони полонених жахливою голодовою смертю.

В Києві почали працювати театри й опера, готувалась до праці й київська кіностудія.

В цілому цьому морі праці столиці України ввесь час присутні й активні були члени ОУН, чи то як організатори, чи як робітники; вони вростали в ґрунт і ставали необхідними; пізніша їх ліквідація потягнула автоматично ліквідацію роботи.

....

В ділянці культурного життя відповідний Культурний Орган ОУН дійсно провадив; провідні становища були здобуті членами цього органу виключно завдяки їх індивідуальностям, талантам, запалові та здібности до праці в тих умовах, де іншим опускались руки.

Завданням Олени Теліги було не лише пізнати нове середовище, не лише ширити в ньому націоналістичні ідеї, але й на практиці реалізувати настанови свого Органу; розбудувати українську духовість, боронити її суверенність. Тому Олена Теліга, вибрана головою Спілки Письменників, одразу приступила до праці.

В ділянці літературній застала самі згарища й руїну; майже всі відомі київські письменники були вивезені; лишились переважно самі пересічні, багато сумнівної вартости, та молодняк, що тільки мав стати письменниками. На працю Спілки не було жодних об'єктивних умов; найперше — письменники не мали чого їсти. Найгірше було з тими, що перейшли совєтські в'язниці та концтабори: ті були виснажені, хворі, надшарпані нервово, звертались до Спілки, а ця не мала жодних фондів.

Олена Теліга зорганізувала харчівню при Спілці для допомоги потребуючим. Скрізь ходить, домагається, просить, комбінує, й кожен дістає якусь підтримку.

Щоб ширше реалізувати свої завдання Олена Теліга починає редаґувати літературний тижневик »Літаври«. Її редакція стає рівночасно творчим і виховуючим літературно-мистецьким середовищем. Старших ветеранів пера обмаль. Найбільше товпиться тут молодь. Та з цією молоддю нелегка була справа. Це вже була молодь совєтського виховання. Не всі тут були з молодечим ідеалізмом чи шуканням взагалі будь чого. Ні, було багато наскрізь проїджених отрутою марксизму й матеріялістичної діялектики. Вони нічого не шукали. Вони з совєтської перейшли в німецьку дійсність і старались в ній улаштуватись.

З літературного боку це були повні бездарності. При письменницькій

бранжі (інакше цього не можна назвати — вони були ремісниками в літературі, як слюсар, токар чи швець, але не інженери, не винахідники, не творці) трималась вони, як при легкому заробітку. В Совєтському Союзі письменник і журналіст, як апарати й роботи пропаґанди, були прекрасно плачені. Від них вимагали тільки одного: не бути письменником. Не мати своїх поглядів, не шукати нічого, ніякої правди, нічого не творити, а тільки клепати замовлені заклики, похвали, або лайки.

Такого роду була більшість «письменників», що приносили твори до редакції «Літаврів». Більшість із них відразу переорієнтувались і, замінивши відповідні поняття чи імена з совєтських на німецькі, мала готові «твори». З приємною усмішкою вони пропонували це сміття «Літаврам» до друку.

Поминаючи літературну бездарність, це було переважно плазування й запобігання ласки нового пана. Олена Теліга, як редактор, за кожним разом була в критичнім становищі: відкинути такі «твори», означало мати на себе донос в Ґестапо. Як голова Спілки, мусіла виступати проти такої «творчости». За це також ішли доноси в Ґестапо.

Олена Теліга знала своє завдання й його виконувала, не оглядаючись на наслідки. Перше число «Літаврів» принесло її передову статтю «Наростіж вікна», в якій вона кликала письменників роздерти завіси задухи й припису, стати собою й відчути свою пиналежність до народу, який бореться проти неволі. Підлі душі, бездарні плазуни відчули, що це проти них; вони не можуть бути вільними, бо нездібні щось дати зі себе взагалі без припису. Вони всі, з підлости, як німецькі аґенти чи як большевицькі провокатори, щоб знищити українські національні сили німецькими руками, почали акцію підкопування, інсинуації та доносів.

Коло Олени Теліги, «Літаврів» та Спілки Письменників зібралась група письменників з іменем і молоді, що були справді українцями — відчували глибоко те, що проголошувала поетка. Так прийшов поділ на два різні табори; але сили були нерівні — за тьмою реакції стояв гітлеризм і большевизм, за нами — ніхто. Ми були здані на власні сили. Вислід недалекого зудару був наперед ясним, але Олена Теліга ні хвилини не вагалась; «Літаври» число за числом кидали немов петарди, націоналістичні ідеї. Безперечно, культурна ділянка, зокрема «Літаври», це був найповажніший вияв ідей українського націоналізму в практиці на рідних землях; і тому культурний орган ОУН поніс найбільші втрати.

Німці не могли довше терпіти такого браку уваги до їх присутности й їх тенденцій зробити з України свою колонію; атмосфера в цілій Україні згущувалась, а в Києві зокрема. З кінцем листопада німці влаштували криваву масакру в Житомирі; там і в Радомишлі було розстріляно організаторів й багатьох учасників маніфестації на могилі героїв Базару. В той же час у Києві прийшов арешт, а згодом і розстріл Романа Біди і товаришів. Надходив критичний момент.

В першій половині грудня заарештовано редакцію «Українського слова» — Івана Рогача, Оршана-Чемеринського, М. Олійника, Яковенка та інших. На їх місце прийшов безличний раб, проф. Штепа. Вступаючи на трон редактора вже «Нового українського слова», він заявив, що не лише завданням, але й метою його є «не зробити й не допустити нічого, що могло б засмутити визволителів». Ґестапо потребувало пропаґандивних козирів для дурення людей, тому воно радо використало б і Олену Телігу; через Штепу запропоновано їй скоритись. Вона знала, що її чекає, коли відмовиться, але гордо відповіла «Ні!», і цим спалила за собою всі мости; «Літаври» перестали виходити. Та не перестали існувати «літавристи», як називали тих, які приняли ідеї «Літаврів»; Олена Теліга

залишилась у Києві; всю свою роботу переносить у Спілку Письменників. На авторських сходинах, у приватних розмовах далі вияснює, переконує, спрямовує, виправляє, кермує й підбадьорує. Спілка стає в Києві бастіоном переслідуваного націоналізму; все, що українське, гуртується тут, у цьому маленькому царстві Олени Теліги. Це царство, як і цілий Київ, можна б скорше назвати пеклом — без вогню пекельного, але з пекельним холодом і голодом; Олена Теліга живе, мов на Клондайку: жахливе харчування, в хаті зимно, нема ні води, ні світла; але поетка щоденно, точно о 9 годині ранку, акуратно зачесана, елеґантно вбрана, трусячись від холоду, з посинілими пальцями, але з привітною й підбадьорюючою усмішкою в помешканні Спілки на вулиці Трьохсвятительській.

Це був справжній героїзм; і все для того, щоб дотримати свої засади й продовжувати роботу. Тут виявилась постать Олени Теліги у всій її величі; в житті реалізувала свої принципи до останнього.

«Як нецікаво вмирати на старість від хвороби печінки», — казала часто Олена Теліга. «Як велично, що нам не дано тридцятого року дожить», — писав про покоління борців Ольжич. До цього покоління належала Олена Теліга; належала вона до того покоління, що не тільки гарно жило, але й велично вмирало. І смерть, як останній акорд гарячого життя, як щось велике й таємне не могла бути не стилевою.

І в павутинні перехресних барв
Я палко мрію до самого рання,
Щоб Бог зіслав мені найбільший дар:
Гарячу смерть, не зимне умирання.

Життя її ніколи не було спокійне, повільне; вона горіла змаганням за майбутнє, прикрите туманом невідомого.

Над рікою подій вона тепер у Києві входила на щораз вищий берег; кипіла творчою працею, формуючи душі, так наче б тепер вибачалась перед Києвом, що колись так далеко була від його болів, турбот і трагедій — наче б хотіла тепер своїй землі надолужити колись пропущене — чула в цьому велике захоплення. А майбутнє лежало, покрите хмарами. . . Та воно її не лякало.

І ось . . . 9 лютого 1942 року в життєвій мандрівці ступила Олена Теліга на кам'янистий верх. . . І дійсно, «мов корабель у заграві пожежі» — відійшла від нас . . . Не вірилось, що це так; вчора, ще сьогодні була вона тут, повна життя, уділюючи його іншим . . .

Того дня Ґестапо арештувало всіх, хто прийшов у помешкання Спілки Письменників, зробивши там перед тим засідку. До години третьої по полудні були всі арештовані; нікому не було вільно вийти — Ґестапо чекало на дальших гостей. Ситуація була більш ніж поважна; в кожному разі, настрій був похоронний, лише Олена Теліга бриніла сміхом, підбадьорувала — казала, що братиме всю відповідальність на себе, тому іншим нема чого боятись. Потім ми довідались, що дотримала слова абсолютно — докладно. Виголошене нею почуття й обов'язок відповідальности вона виконувала і в обличчі смерти.

По 15-ій годині відвезено всіх, що мали щось спільного з Управою Спілки Письменників, до Ґестапо при вул. Короленка 33. Звідти не вийшли вже ніколи: Олена Теліга, інж Михайло Теліга, Іван Ірлявський, проф. Гупало, ред. Кошик, Василь Кобрин та Ігнатко — два останніх були заарештовані раніше.

Чи могла Олена Теліга уникнути арешту? Безперечно могла. Могла, після арешту Рогача й товаришів, виїхати з Києва. На це мала б напевно згоду Ольжича. Але вона твердо заявила: «Я вдруге з Києва не виїду». Тим більше, не хотіла цього зробити тоді, коли «Нове українське слово» Штепи почало цькувати «еміґрантів» і націоналістів. Казала, що не перенесла б, якби хтось міг сказати, що за-

лишила своє становище в небезпеці.

Могла, врешті, 9 лютого не піти до помешкання Спілки й перейти на котресь із організаційних конспіративних помешкань у Києві. Відомо було, що в суботу 7 лютого заарештовано в Києві кількасот визначних інтеліґентів. Було ясно, що арешти не припиняться на цьому, й напевно не поминуть націонналістів, які були експоновані в суспільній роботі.

Всі остерігали Олену Телігу, щоб уранці 9 лютого 1942 року не йшла до Спілки. Одначе вона сказала: «На мене чекають люди. Коли я не прийду, — як це буде виглядати? «Хотіла залишитись вірною собі й іти своїм шляхом до кінця. І пішла, сказавши пів жартом пів поважно: «Коли мене заарештують і я загину то знайте, що сповнила свій обов'язок до кінця; і скажіть про це іншим».

В один із лютневих ранків 1942 р. на коридорах в'язниці НКВД (там містилось Ґестапо) при вулиці Короленка 33 зчинився рух. Звичайна річ: виводять чергову партію на розстріл. В келіях почули крик: «Хто вийде звідси, скажіть усім, що німці розстріляли Михайла Телігу з Кубані» Посипались удари, застукали двері, й усе стихло. Це був ранок, коли разом із чоловіком героїчно вмерла Олена Теліга, виконавши свій обов'язок до кінця.

Хоч і як глухі мури в'язниці Ґестапо, героїзм Олени Теліги проходив крізь них; вона була впевнена в слушності справи й тому спокійна. В одній із келій знайдено напис: «Тут сиділа й звідти йде на розстріл Олена Теліга ліга». Зверху — Тризуб. Без «гарних» слів, без окликів і закликів

«На сірім ґраніті хоробрі різьблять своє мужнє ім'я». І вона була, як ґраніт,хоч вона ж була й поетка і жінка. Один із ґестапівців, ще перед розстрілом, сказав: «Ні до чого не признається. Щоб відтяжити інших, все бере на себе». Один із катів по розстрілі признався: «Я не бачив ще мужчини, щоб так героїчно вмирав, як ця гарна жінка».

Так пройшла свій кам'янистий шлях крізь сонце втіхи й темінь терпіння Олена Теліга. Як метеор, перелетіла крізь життя і згасла, лишаючи вічну заграву слави героя.

— X — X — X —

Ф. Кубанець

ПОЛІТИЧНИЙ ПРИМІТИВІЗМ

«Акт відновлення Української Держави» 30 червня 1941 року під проводом вождя ОУН(р) Степана Бандери та особливо великий шум з приводу 40-річчя проголошення цього безвідповідального «акту» заслуговують на афоризм Горація «est modus in rebus», значення якого — «на все є міра», або «на все є межі». З перспективи 40-річчя, цей «акт» не мав нічого спільного з «волею українського народу», бо фактично він був під кожним оглядом нерозважним, без найменшого політичного значення вибриком проводу ОУН(р) й залишився доказом політичного примітивізму ініціяторів цього «проголошення». Ще живуть свідки й безпосередні учасники цього «проголошення» в будинку «Просвіти» у Львові — свідки тогочасних трагічних своїми наслідками для українського народу подій; ці свідки осуджують те «проголошення» та розкривають правду про відбуті збори випадково зібраних громадян міста Львова 30 червня 1941 р., а також те, що Ярослав Стецько самозванчо себе найменував «прем'єром» «тимчасового уряду» і т. д. Державну зрілість будь-якого політичного середовища народу засвідчує передусім його здібність консолідувати всі ді-

ючі сили для досягнення найвищого на землі добра кожної нації — незалежности й суверенности власної держави. Таке досягнення здобувається й закріплюється усіми силами нації, а не одного будь-якого політичного середовища, яке є складовою частиною народу. На жаль, «акт» 30 червня 1941 року, не зважаючи на те, що до складу «тимчасового уряду» випадково попали особи інших політичних напрямків, залишився незаперечним фактом, що в цілій історії монтування й проголошення цього «акту» й «уряду» вирішальну ролю відограла ОУН(р). Обставини проголошення цього «акту» абсолютно не були сприятливі для такої акції, бо III Райх, з своїми арміями, рішився опанувати Східню Европу й установити свою колоніяльну владу. Тому треба дивуватися, що провід ОУН(р) був настільки примітивний й політично обмежений, що рішився на «акт проголошення» й «революцію» Кожна революція — це змагання здобути владу силою. ОУН(р) не диспонував ніякою силою, тобто армією; його єдиною зброєю була хіба до крайности наївна пропаґанда й романтика патріотизму. Про тактику й стратегію, тобто здобуття накресленої цілі при витраті найменших зусиль і жертв, у цьому «акті» не приходиться навіть згадувати. Провід ОУН(р) у співпраці з Абверою адм. Канаріса, іншими словами з німцями, використав нагоду прибути до Львова в червні 1941 року, разом із атакуючими дивізіями III Райху й проголосив «акт» обманувши найперше Митрополита Архиєпископа УКЦеркви Андрея Шептицького й наших політичних і громадських діячів, які врятувалися від большевицького терору. Обмануто було також і український народ, бо провід ОУН(р) запевнював усіх у тому, що «акт проголошення» узгіднено з урядом III Райху. В дійсності було навпаки: уряд III Райху про цей «акт» абсолютно нічого не знав, що зрештою підтверджують різні документи того часу; тому на протязі 4-ох днів (існування а не діяння) уряду, німецькі органи безпеки «державу» ОУН(р) ліквідували. Дехто з «революціонерів» зорієнтувався скоріше й устиг урятуватися перед арештом і концтабором, зате абсолютна більшість була заарештована й переслідувана в концтаборах. Скільки українців заплатило життям за цей нерозважний «акт» відомо хіба Богові. Отже, із цього єдиний висновок: інспіратори «акту 30 червня 1941 року» із ОУН(р) виявили в той час свою політичну незрілість, (на жаль нема її й сьогодні, після 40 років — прим. складача), а треба мати на увазі те, що вони тоді претендували на ролю державних мужів цілого українського народу! Насувається питання: що було поштовхом для політичних примітивів із ОУН(р), які рішилися проголосити «акт», від якого сьогодні вже відмежувалося багато з «тимчасового уряду» Я. Стецька? У комітеті, створеному для відзначення 40-ої річниці проголошення цього «акту» немає деяких ще живих його колишніх членів, що легко встановити на підставі списка, надрукованого в газеті «Шлях перемоги», ч. 26 (1420). Також у тому ж самому числі газети надруковано текст «проголошення акту» але пофальшований, бо в ньому пропущено таке привітання: «Слава Героїчній Німецькій Армії і її Фюрерові Адольфові Гітлерові!» В тій же самій газеті, в статті п. заг. «Звернення Проводу ОУН(р)» м. ін. надруковано:

« . . . Ще напередодні німецько-російської війни українські націоналісти-революціонери були свідомі того, що німці є проти відновлення української держави і що вони йтимуть на Україну як завойовники, а не як визволителі . . . »

Така фразеологія призначена хіба для наївних, які не знають тогочасної дійсности, звичайної коляборації ОУН(р) із Абверою адм. Канаріса та ролі, яку відогравав у цій співпраці Ріко Ярий. І знову напрошується пригадати проводові ОУН(р) підготову т. зв. «похідних груп на Схід», сотню

«Нахтіґаль» та дещо інше, сьогодні промовчуване «революціонерами» з визвольнофронтівського «блискучого відокремлення». Наші пригадки обосновуємо документами доступними для кожного зацікавленого тими под'-ями українця, отже не вигадуємо нічого й відкидаємо будь-яку фразеологію. Ця пригадка є конечністю, бо забріханости «революціонерів» — спекулянтів на еміграції маємо досить, й саме вони є тим пістряком, який нищить будь-які спроби консолідації наших сил для продовжування боротьби за визволення нашої поневоленої Батьківщини.

Почнемо з братовбивств членів ОУН, що працювали під проводом полк. А. Мельника. Головною метою «революції» проводу ОУН(р) в 40-их роках було:

1. розбити ОУН на «опортуністів» і «революціонерів», тобто відмежувати від політично виробленого ПУН-у «романтиків революції»;

2. систематично ліквідувати фізично тих опортуністів»;

3. «революційною» пропаґандою «романтиків-революціонерів» унеможливити будь-який вияв політичної і громадської діяльности тих же «опортуністів». Отже, провід ОУН(р) поставив собі за головну мету ліквідувати все конструктивне, будуюче й позитивне в житті українського народу та над усім установити й закріпити тоталітарний режим націонал-соціялістичного зразка. Ця головна мета ОУН(р)-визвольнофронтівців — тривале явище в нашому громадському й політичному житті на еміґрації. Цю звироднілу настанову ОУН(р) започаткував «актом 30 червня 1941 р.», братовбивствами в Україні, опісля «таборовими республіками» під опікою ІРО; і дальша діяльність такого напрямку — «більшістю опанувати» ціле громадське життя на еміґрації. Все це — тривалий процес «революційної» спекуляції, щоб від наївних здобувати фонди для руйнування й компромітації нас усіх. За приклад може послужити розбиття УККА під час XIII-ої конвенції у Філядельфії, ЗСА.

Сама підготова т. зв. «похідних груп» ОУН(р) на Україну в 1941 р. — це особлива картина української «революційної» дійсности, за яку український народ заплатив дуже великою жертвою крови. В документації Міжнародного Військового Трибуналу над воєнними злочинцями III Райху є багато даних, які доказують тісну співпрацю ОУН(р) із Абверою адм. Канаріса. Зв'язковим між Абверою і проводом ОУН(р) був Ріко Ярий, який фактично розбив ОУН на дві непримиримі частини. Також уже надруковано чимало різномовних публікацій, де є багато докладних даних про співпрацю ОУН(р) з Абверою до нападу III Райху на СССР. Така співпраця — це доказ, що провід ОУН(р) не був «свідомий того, що німці є проти відновлення української держави», бо сама логіка підказує не допомагати тому, що має замір нас знищити. У книзі Ґеральда Райтлінґера п. заг. «Дім побудований на піску. Політика насильства Гітлера в Росії 1941-1944» (появилася трьома мовами) багато сторінок присвячено українській проблемі. Автор не поминув ОУН під проводом полк. А. Мельника, до особи якого ставиться з пошаною; не поминув він також ОУН(р) під проводом С. Бандери та багато цікавих под'й на окупованній III Райхом Україні. На особливу увагу заслуговує із вищезгаданої книги п'ятий розділ, ст. 190-230, де автор згадує про розбиття ОУН і про найважливіше в «революції» ОУН(р) — «тривале переслідування й ліквідування членів ОУН полк. А. Мельника». Між іншим, автор так описав «революцію» ОУН(р): «ОУН(р) використовувала німецьку зброю проти німецьких урядовців, російських партизан і власних громадян» (ст. 187) На наступній сторінці (188) автор каже: «Уряд Стецька існував дев'ять днів. Він був під охороною батальйону Канаріса «Нахтіґаль», більшістю

якого неофіційно були члени ОУН(р)» Про особливі завдання, які виконував «Нахтіґаль» у Львові, подають дані такі документи:

1. Петро Яровий: «К десятой годовщине великой провокации». Социалистической вестник. Нью-Йорк, 1951, ст. 138-149).
2. W. Diewerge: «Deutsche Soldaten sehen die Sowjetunion». (Berlin, Limnert, 1941, S. 45.)
3. Einsatztruppenberichte: 16. Juli, 9. und 20. August 1941.)

На особливу увагу заслуговує книга Олександра Далліна п. заг. «Deutsche Herrschaft in Russland 1941-1945» (анг. і нім. мовами). На ст. 128 цієї книги, між іншим надруковано:

«Абвера була пов'язана з ОУН(р) договором, на підставі якого була встановлена співпраця на військовому й таємному відтинках, із запевненням далекойдучої політичної пропаґанди».

Отже, фактично ОУН(р) була звичайним коляборантом Абвери. А треба пам'ятати, що апарат Розенберґа й керівник Абвери адм. Канаріс дбали виключно про інтереси III Райху, а не України. Про це, як поводилися вояки «Нахтіґаль» і члени ОУН(р) у Львові в перших днях окупації німецькими військами, є багато документів, які компромітують українців, бо в них, звичайно, говориться про «злочини укрїнців», а не ОУН(р). Багато ганебного вдіяли члени ОУН(р), які після проголошення «акту 30 червня 1941 р.» своїми акціями проти жидів, поляків, росіян і членів ОУН полк. А. Мельника започаткували «революцію», з метою, щоб закріпити однопартійну тоталітарну владу. Мордували невинних людей та зокрема допускали братовбивство членів ОУН. Усі ці злочинні вчинки ОУН(р) осудив Митрополит УКЦеркви Архиєпископ Андрей Шептицький, який рятував жидів перед винищуванням. У його другому Посланні до вірних УК Церкви вже немає згадки про «акт 30 червня 1941 року», бо провід Ст. Бандери обманув покійного нашого авторитетного Архипастиря, сказавши, що «проголошення» відбулося в порозумінні з німецькими політичними речниками. Головну ролю в тому обмані відіграв усім відомий український священик, капітан «Нахтіґаль», який запевнив Митрополита в тому, що «проголошення» є дійсним. Тільки на такій підставі Архипастир А. Шептицький проголосив своє Послання, в якому присвятив увагу «актові 30 червня 1941 року.» Про те, що Митрополит у другому Посланні промовчав це «проголошення», газета «Шлях перемоги» мовчить!

Наївний провідник ОУН(р) Степан Бандера, самозваний «прем'єр» Я. Стецько та інші члени проводу ОУН вірили, що вдасться прихилити уряд III Райху привітами «армії й фюрерові», що німці цим захопляться й схвалять бажання туполобих «політиків-революціонерів» створити, на зразок гітлерівської Німеччини, «самостійну Україну». Вони не мали навіть найменшого поняття про те, що вже в той час був опрацьований «Генеральний плян Схід», затверджений райхсфюрером СС Г. Гімлером 12. 6. 1941 року. Згідно з тим документом було запляновано переселити на Сибір коло 85% поляків, 65% українців, 75% білорусів і 50% чехів. Одурманений гітлеризмом, провід ОУН(р) вповні довіряв Донцову, який із особливою напругою дбав про те, щоб українську молодь затроювати ідеологіями тоталітарних правих режимів, вбиваючи в ній здорову ініціятиву й здоровий глузд. Донцов дуже багато уваги присвятив А. Гітлерові, однак правдивого обличчя гітлеризму, особливо стратеґічно-колоніяльних плянів зформульованих уже в 1926 році в «Майн Кампф», він не з'ясував і їх ніколи до відома українців не подав. Донцов своїми безвідповідальними часто ароґантними й злобними статтями викликав у 30-их роках у Галичині ворожнечу між батьками й дітьми, приписавши батькам опортунізм, вислужництво ворогам, запроданість і подібне. Донцов закликав молодь до фальшивого патріотизму, наслідуван-

ня фашизму-гітлеризму, поборювання демократії, політичного плюралізму й лібералізму. На такому ґрунті були виховані провідник ОУН(р) Степан Бандера й Ярослав Стецько, тому то вони були рішучими ворогами кожного інакшедумаючого українця, керуючися засадою «хто не з нами, той проти нас!» І донині Я. Стецько продовжує «політику» з позиції безоглядної сили, намагаючись підпорядкувати ціле громадське й політичне життя на еміґрації ОУН(р), або, інакше, «визвольнофронтівцям», АБН. Його фюрерські претенсії поширилися також і на УКЦеркву, патріярхат і на кваліфікування наших політичних і громадських діячів, хто з них є патріотом, а хто — зрадником. Будь-який український дисидент, який відмовляється бути слухняним знаряддям Я. Стецька, це — зрадник або навіть московський вислужник. Пригадаємо: звільненого з концтабору в УССР Валентина Мороза подружжя Стецьки й члени проводу ОУН(р) дбайливо ізолювали від української громадськости, щоб Мороз, не дай Боже, не довідався передчасно, що собою являє те середовище. Щоб використати вартісну, але необізнану зі становищем на еміґрації людину, «дипломат» у спідниці опрацював відповідний інструктаж для В. Мороза, вручив йому 10,000 дол. і доручив, щоб він вивчив усе йому вручене й у своїх виступах на вічах суворо притримувався директив інструктажу. В. Мороз під час виступів деколи навіть перевиконував директиви Стецьків, компромітуючи українців у вільному світі. Мороз закликав молодь до «революції» — биття шиб в українських не-бандерівських організаціях і установах ЗСА. Брутально, по-простацькому він ганив визначних громадських і політичних діячів на еміґрації; приписував грошові надуживання «безконтрольним» українським установам, за вийнятком, звичайно, організацій ОУН(р) — визвольнофронтівців і АБН, які провадять докладну звітність із фінансів». Дорікав «меншості», яка в червні 1941 року «не підпорядкувалася більшості», — «тому ми втратили в той час державність. . . . » Мороз «переконував», що в Україні «вже дозріло так далеко положення на церковному відтинку, що всі українці — католики й православні погодилися на одного патріярха». І далі Мороз твердив, що «нам непотрібний Папа». Із арсеналу Стецьків для очорнювання наших чільних громадян Мороз використав усе, ще й дещо додавши від себе. Коли ж сумівська молодь почала симпатизувати Морозові, це не подобалося Стецькам. Симпатії молоді до Мороза та багато іншого викликали обурення Стецьків, і вислід був такий, що під час відзначування «40-ліття проголошення акту 30 червня 1941 року» про Мороза ОУН(р) забула, його особу зіґноровано. Мороз уже перестав бути «героєм» для ОУН(р). Провід ОУН(р) найперше Мороза використав для своєї дешевої демагогії й пропаґанди, пізніше почав його ізолювати, аж урешті в Англії, в червні 1981 року, не допустив його до виступів, викликавши авантуру й побої. Ось так ОУН(р) скомпромітувала людину, Валентина Мороза, найперше використавши його, опісля викинувши його на смітник.

Дисиденти Леонід Плющ і ген. Петро Григоренко вчасно зорієнтувалися, що собою являє ОУН(р) і його провід із Стецьками; отже, свою акцію в обороні прав людини в СССР, в обороні політв'язнів і членів Гельсінкської Групи вони повели солідарно з різними національними групами СССР. Як відомо, ОУН(р) не зацікавлена в тому, щоб реально допомагати політв'язням в Україні; вона, мовляв, «готує революцію усіх народів СССР проти Москви, проти російського імперіялізму». «Ми боремося за суверенність українського народу, а не за права людини, за Гельсінкську Групу», — говорять визвольнофронтівці. Цим провід ОУН(р) доказує своє нерозуміння суверенності, основою якого є якраз права людини. Суверен-

ність для демагогії в «революційній» ОУН(р) це — звичайна спекуляція, забарвлена фразеологією.

Горе народам, які в історії були придавлювані владою фанатиків, релігійних або політичних бузувірів, що отруювали уми й душі ненавистю до чужинців, інакшевіруючих та інакшедумаючих, до сусідних і завойованих народів! Горе націям, поневоленим тоталітарними режимами — горе, але не вина. Горе, але не пімста.

Такими фанатиками-бузувірами в 40-их роках були й ними залишилися донині члени проводу ОУН(р), колись очолювані Ст. Бандерою, а тепер Я. Стецьком. Християнство таких фанатиків-бузувірів осуджує. Темним духами міжнаціональної ворожнечі й братовбивства християнство протиставить світлий дух Нагірної проповіді. «Акт 30 червня 1941 року» був проголошений українськими фанатиками-бузувірами з ОУН(р), які керувалися безмежною ненавистю до рідних інакшедумців; ці бузувіри підступно мордували, тих, хто з ними не йшов, обманюючи легковірних тим, що «проголошення» нібито здійснено «з волі українського народу». Таке обманливе «проголошення» опісля розкрили деякі члени «тимчасового уряду» Я. Стецька, наприклад покійний д-р Кость Паньківський, автор книг: «Від держави до комітету» (1957), «Роки німецької окупації» (1965), та «Від комітету до Державного Центру, (прямо осудив цей «акт»).

Не можна поминути мовчанкою статті д-р Івана Чинченка, який був присутній на принагідно скликаних зборах громадян Львова 30.6.1941 р., на яких було здійснене те нещасне «проголошення». Д-р І. Чинченко, кандидат на міністра хліборобства, у своїх статтях віддзеркалив картину тих зборів, скваліфікував ці збори як звичайний вибрик ОУН(р) Автор багатьох статей на цю тему, д-р Чинченко описав також «бліц-виправу» ОУН(р) на чолі з Я. Старухом до Києва, з метою й там завершити «проголошення», також «волею українського народу». А йшлося тим «політикам» із ОУН(р) про те, щоб установити монопольну тоталітарну владу одного середовища в цілій Україні. Однак ця «бліц-виправа» не вдалася, бо німці «революціонерів» завернули й заарештували.

Напрошується питання: ч и н а ч а л ь н е к о м а н д у в а н н я з б р о й н и х с и л III Райху тактично використало «акт 30 червня 1941 року»? Самозрозуміло, командування, виконуючи директиву «Барбаросса» — «блітц-унд аусроттунгс кріґ» змагали до того, щоб при найменшій витраті власних людських сил і воєнної техніки знищити чим скоріше маси конвенційних сил Червоної армії (ЧА) та пробитися якнайдальше на Схід. Отже, начальне командування надрукувало «акт проголошення 30. 6. 1941 року» в багатотисячному накладі летючок із закликом до вояків ЧА, щоб вони здавалися в полон, бо, мовляв, Україна вже є незалежною державою. І вислід такої акції німецького нач. командування був такий. що читаючи скинені з літаків летючки. багатотисячні маси червоноармійців здавалися в полон, а німці їх безпощадно винищували голодом. Безсумнівно, між червоноармійцями було дуже багато українців-патріотів, які повірили в «проголошення» й були голодом зліквідовані. Так то ОУН(р) допомогла німецькому командуваню зламати бойову мораль ЧА та викликати великий ентузіязм на Західніх землях України з приводу вмаршу німецьких армій на українську територію. Українська людність із ентузіязмом і виявом щирої приязні вітала німецьких вояків як «союзників». У дійсності ж німецькі вояки мали завдання здобути й закріпити Україну як колонію III Райху. Провід ОУН(р) думав інакше, вважаючи німецьку армію за союзника, і в тому якраз скривається політичний примітивізм Ст. Бандери і Я. Стецька. Доказом, до якої міри під політичним оглядом був примітивним Ст. Бандера нехай пос-

лужить його лист із дня 14.8.1941 р. (який подаємо понижче в оригіналі в німецькій мові та українському перекладі зробленим Юрієм Кришталем) до райсхміністра Альфреда Розенберга (див. Hans-Adolf Jacobsen, Der Weg zur Teilung der Welt. Politik und Strategie von 1939 bis 1945. Wehr-Wissen, 1979, S. 122). В листі Степан Бандера звертається до райсхміністра А. Розенберга, пригадуючи йому про уповноваженого заступника «його Ексцеленції» як райсхміністра для окупованих просторів у присутності проф. д-ра Ф. Менде, заступника Організації Українських Націоналістів — ОУН» та передумови співпраці з німецькою владою. Бандера в листі виявляє готовість далі співпрацювати з німецькими властями, не зважаючи на те, що ті власті ліквідували «тимчасовий уряд» Я. Стецька та не залишили навіть сліду з «акту 30 червня 1941 р.». Провідник ОУН(р) по рабському звертає увагу на «українські приязні німцям групи, які готові співпрацювати». Цей лист є документом наївности Ст. Бандери й його приниз-

[59] *Schreiben des ukrainischen Nationalisten Stepan Bandera an Reichsminister Alfred Rosenberg*

Berlin, den 14. August 1941

Euere Exzellenz! Hochverehrter Herr Reichsminister!

Am 6. August d. J. hat Herr Hauptmann Prof. Dr. Koch als bevollmächtigter Vertreter Eurer Exzellenz, als des Reichsministers für die besetzten Ostgebiete, in Anwesenheit des Herrn Prof. Dr. v. Mende den Vertretern der Organisation Ukrainischer Nationalisten – OUN – die Bedingungen überreicht, nach deren Erfüllung die deutschen Behörden die Tätigkeit der OUN sowie auch anderer ukrainischer, deutschfreundlich gesinnter politischer Gruppen und Richtungen in den von der Deutschen Wehrmacht besetzten ukrainischen Gebieten zulassen werden. Die Bedingungen lauteten:

a) Die Organisation Ukrainischer Nationalisten – OUN – verzichtet im gegenwärtigen Augenblick auf jede parteipolitische Propaganda, indem sie sich auf allgemein-nationale ukrainische Propagandaparolen beschränkt.
b) Die OUN wird keine Propaganda für einen lebenden ukrainischen Volksgenossen treiben.
Die beiden Bedingungen sollen auch anderen ukrainischen Gruppen und Richtungen gestellt werden.
c) Ferner wurde eine besondere Forderung an die OUN gestellt, die als Vorbedingung für die Verhandlungen über eine weitere Zusammenarbeit der OUN mit den deutschen Behörden zu betrachten ist, die am 30. 6. 1941 in Lemberg gebildete Ukrainische Staatsregierung aufzulösen.
Zu den Bedingungen unter a) und b) habe ich als Führer der Organisation Ukrainischer Nationalisten erklärt, daß die OUN, obwohl sie ihrerseits die Zweckmäßigkeit dieser Bedingungen nicht einsehe, bereit sei, diese auf eine vorübergehende, durch die Kriegserfordernisse bestimmte Zeit anzunehmen, da diese deutscherseits als Voraussetzung für jede Zusammenarbeit gestellt wurden.
Die Forderung aber, die Ukrainische Staatsregierung aufzulösen, ist für das Ukrainertum, für die ukrainisch-deutschen Beziehungen und, unserer Meinung nach, für die weitere Entwicklung der deutschen Politik bezüglich der Neuordnung Osteuropas eine Angelegenheit von weitreichender Bedeutung. Man kann diese Forderung nicht auf die kurze Antwort „ja" oder „nein" bringen, sondern es ist unumgänglich nötig, die mit ihr untrennbar verbundenen Momente zu berücksichtigen. Da Herr Hauptmann Prof. Dr. Koch, als Vertreter Euerer Exzellenz, abgelehnt hatte, über unsere Argumente in dieser Angelegenheit zu diskutieren, indem er erklärte, daß er diesbezüglich keine Vollmachten besitze, und da er gleichzeitig dem Ansuchen, den Vertretern der OUN durch einen persönlichen Vortrag Euerer Exzellenz den Standpunkt der OUN klarzulegen, eine ablehnende Antwort gab, beehre ich mich hiermit, den Standpunkt der OUN dazu in der beigefügten Denkschrift schriftlich vorzubringen.
Indem ich tief überzeugt bin, daß Euere Exzellenz unsere Einwendungen bei der Entscheidung über die Zusammenarbeit der OUN mit den deutschen Behörden in Betracht ziehen werden, verbleibe ich mit dem Ausdruck tiefempfundener Hochachtung

gez. Stepan Bandera
Führer der Organisation Ukrainischer Nationalisten

Quelle: Hans-Adolf Jacobsen: Der Weg zur Teilung der Welt. – Politic und Strategie von 1939 bis 1945. Wehr-Wissen Verlag, Koblenz-Bonn. 2.Auflage 1979, S.122.

1591. Лист українського націоналіста Степана Бандери до міністра Альфреда Розенберґа.

Берлін, 14 серпня 1941 р.

Ваша Ексцеленціє! Достойний Пане Міністре!

6 серпня 1941 р. сотник проф. д-р Кох, як уповноважений заступник Вашої Ексцеленції, міністра для зайнятих Східних Областей, в присутності пана проф. д-ра фон Менде передав представникам Організації Українських Націоналістів (ОУН) передумови, після виконання яких на українських теренах, зайнятих німецькими військами, діяльність ОУН, як теж діяльність інших добре наставлених до німців українських політичних груп і напрямків, буде допущена німецькою владою.

Передумови:

а) Організація Українських Націоналістів (ОУН) стримується в теперішніх часах від будь-якої партійно-політичної пропаґанди й обмежується виключно загально-українською національною діяльністю.

б) ОУН не буде приєднувати собі однодумців із національно-свідомих осіб.

Обидві ці передумови обов'язкові також і для інших угруповань.

ц) Виставлено спеціяльну вимогу до ОУН, як передумову до дальших переговорів у справі співпраці ОУН із німецькою владою, а саме: ліквідувати створене у Львові 6. 30. 1941 року Українське Державне Правління.

Щодо передумов під точками (а) і (б), я, як провідник організації Українських Націоналістів, заявив, що ОУН, хоч і не бачить зі свого боку доцільннсти тих умов **готова**, на переходовий (обмеженцй вимогами війни) час, прийняти ці умови, тому, що вони були поставлені із німецької сторони як передумови будь-якої співпраці.

Але домагання ліквідувати Українське Державне Правління має як для українства, так і для українсько-німецьких відносин і, на нашу думку, для дальшого розвитку німецької політики нових порядків для Східньої Европи — далекосяжне значення.

Не можна зводити це домагання до коротких «так — чи ні» відповідей, але конечно потрібно розглядати його в зв'язку з нероздільно зв'язаними з ним чинниками.

Тому що пан сот. проф. д-р Кох, як заступник Вашої Ексцеленції, відмовився дискутувати у справі наших арґументів і заявив, що до тієї справи він не має жодних уповноважень, та давши особистий звіт про становище ОУН Вашій Ексцеленції, дав представникам ОУН відмовну відповідь, я маю шану в залученому меморандумі з'ясувати становище ОУН. Я глибоко переконаний в тому, що Ваша Ексцеленція візьме під увагу наше звернення в справі співпраці ОУН із німецькою владою, залишаюсь із висловом глибокої пошани.

Степан Бандера

Провідник Організації Українських Націоналістів.

Джерела:

Ганс-Адольф Якобзен: «Дорога до поділу світу», Політика й стратегія від 1939 до 1945.

Кобленц-Бонн. Вер-Віссен Ферляґ, 2-ге видання, 1979.

ливої вислужливости націоналсоціялізмові. Політично примітивний Степан Бандера не був свідомий того, що 22 червня 1941 року Гітлер скерував свою імперію на шлях неминучого розвалу, що в 1938 році вже передбачав шеф. ген.-штабу збройних сил III Райху Людвіґ Бек. Ст. Бандера не був так далеко політично передбачливий, щоб остерегти українців перед загрозою большевизму. Бандера в своїй зарозумілості й упертості був упевнений в перемозі III Райху над СССР. Спорідненість ідеолог.й націоналсоціялізму з ОУН(р) типове для бандерівців і не сприяє розгорненій розсудливості, ані спостереженню змін політичної констеляції у Східній Европі. Війни за побудову «Нової Европи», всеціло підпорядкованої III Райхові, Гітлер не міг виграти, бо коаліція різних европейських націй була сильнішою в'д «герренфольку». Тотальне винищування червоноармійців голодом викликало реакцію — скріплення бойової моралі всіх народів СССР, у Вітчизняній війні пробудило всі кращі сили. Тривалим атакам тих сил не був спроможний протиставитися мілітарний гітлеризм, ані його ідеологія. Отже, III Райх провалився, скапітулював, а з ним завалилася також орієнтація усіх наївних і легковажних політиканів ОУН(р).

Коли дещо глибше задуматися над «актом 30 червня 1941 року» і «революційними» вибриками ОУН(р), треба ствердити, що в Україні під час воєнних років постали пригноблення й неспокій. Братовбивства й численні мародерства, приписані українцям, це — абсолютно неґативний наслідок нашої державної незрілости. Ще більш компромітуючим є для нас і те, що ОУН(р) відзначує 40-ліття «акту 30 червня 1941 року», створивши «світовий ювілейний комітет» для відзначення тієї дати. До цього «комітету» приєдналися деякі ієрархи УКЦеркви. УК Церква давніше не була засобом політикоманії одного політичного середовища, аж тепер вона підкорилася дорученням «вічного прем'вра тимчасо-
рученням «вічного прем'єра тимчасолінння» Ярослава Стецька. Між членами «комітету» бракує деяких членів того ж горезвісного «тимчасового уряду», **зате фігурує ректор УВУ проф. д-р Володимир Янів.** І насувається питання, чи також УВУ вже переставився на «революцію» визвольнофронтівців Я. Стецька? Митрополит УАПЦеркви Мстислав потрактував «акт 30 червня 1941 р.» так, як він собі на це заслужив, отже до складу «комітету» не приєднався. Не приєдналося також багато більше наших визначних громадських і політичних діячів, які очолюють різні українські організації й установи на еміґрації. Так то в 40-ліття відзначення «акту 30 червня 1941 року» воля українців на еміґрації виявилася неодностайною, не поважною до цього «акту». Така настанова здорово думаючої частини української еміґрації — це доказ національної й **п а т р і о т и ч н о ї** свідомости, а також і державної зрілости. Неповажних «актів» не слід трактувати поважно! «Величаві академії» для відзначення організовані визвольнофронтівцями, без навіть найменшого зацікавлення інших існуючих на еміґрації організацій чи установ. Отже, відзначення «акту 30 червня 1941 р.» — це виключна важлива для ОУН(р) подія, але не для цілого українського народу. Із того, що визвольнофронтівська преса пов'язує цей «акт» із IV Універсалом 1918 року, проголошенням незалежности Карпатської України в 1938 році і т. д., можна тільки сміятися. Згадані державні акти мають історичне значення, бо за їх зміст і мету боролися Армія УНР і Карпатська Січ. А за «акт» 30 червня 1941 р., за його оборону не був відданий ані один стріл! УПА під кінець 1941 р. ще не існувала, вона виникла значно пізніше й поставила собі завдання самооборони українського населення перед **м а с о в о ю б о л ь ш е в и ц ь к о ю** партизанкою, **я к а** переслідувала невинних жителів протиставилася польській АК, найменше виступаючи проти німецької окупаційної

влади. Основоположник УПА, отаман Тарас Бульба не мав нічого спільного з «актом 30 червня 1941 року»; він до кінця свого життя був проти цього вибрику ОУН(р), тому то визвольнофронтівці були тривало непримиренними до нього. Зрештою, ОУН(р) несе відповідальність за вбивство його дружини.

Також не можна поминути мовчанкою «Mitteilungen» Nr. 17, які редагує д-р Григорій Васькович із уповноваження наших наукових установ УВУ, НТШ і УТГІ, об'єднаних у «Домі Української Науки» в Мюнхені. Як відомо, НТШ й УТГІ відмовилися ввійти в склад світового комітету для відзначення «акту» 30 червня 1941 р.»; отже, стаття д-ра Г. Васьковича п. заг. «Roman Shukhewych» — Kommandaur des Befreiungskrieges» (ст. 17-33) появилася, напевно, без згоди згаданих двох установ. Мета статті — звернути увагу німців на значення «акту 30 червня 1941 р.» і, зокрема на особу старшини «Нахтіґаль» Романа Шухевича, опісля генерала УПА Чупринки. Самозрозуміло, стаття написана тенденційно, з великою мішаниною неправди, тому треба дивуватися, що «Дім Української Науки» таку фальшивку надрукував. Це також свідчить про науковий примітивізм того «Дому науки»!

Не можна поминути мовчанкою і того, що самозваний і вічний «президент» т. зв. «Державного центру УНР в екзилі», Микола Лівицький також визнав «акт 30 червня 1941 р.» за державний акт, щоб таким чином надалі зберегти при собі «союзника» для продовжування еміґраційної «революції», розбивання та евентуального опановування наших громадських організацій і установ. Також у «світовому комітеті . . . » репрезентують «уряд Української Народної Республіки в екзилі» аж дві особи: проф. д-р Ярослав Рудницький — голова згаданого «уряду» і Степанія Букшована — голова Світового Об'єднання Прихильників Державного Центру УНР в екзилі. Так то «президент» М. Лівицький підпорядкував Державний Центр УНР в екзилі визвольнофронтівскій «революції», щоб тільки залишитися вічним «президентом».

Така «політика» М. Лівицького — це спритний трюк для збереження титулу «президента». Йому ніколи не залежало на тому, щоб об'єднати всі конструктивні сили на еміґрації; головна його мета — вдержатися на посту «президента» уряду УНР! Іншими словами — це боротьба за існування. Латинська приповідка каже: sic transit gloria mundi — «так минає слава», самозрозуміло, УНР. Славу УНР — демократичної держави остаточно ліквідував Микола Лівицький, об'єднавшись із тоталітаристами ОУН(р), різними комбінаціями ліквідуючи УН Раду й консолідацію в політично-плюралістичному розумінні. Залишився вічний «президент»-диктатор осамітнений, бо втратив багато дійсних колишніх уенерівців, утратив довір'я й повагу до себе своїх і чужих. Перемінився «президент» — у еміґраційного «революціонера». Замість того, щоб дбати про політичну консолідацію, «президент» М. Лівицький займався різними махінаціями й спекуляціями, допровадивши Державний Центр і УНРаду до повної руїни. Коли ж «президент» побачив наслідки своєї політичної еквілібристики, йому не залишилося нічого іншого, як тільки поєднатися з «прем'єром» Я. Стецьком і стати звичайним поплентачем ОУН(р). І не може бути ніякого сумніву в тому, що Я. Стецько перехитрив «президента», допомагаючи йому в ліквідації УНРади та в компромітації Державного Центру УНР в екзилі. Кожному політично заанґажованому українцеві на еміґрації відомо, що цей «Державний Центр» уже є звичайним маніпуляційним засобом ОУН(р), для спільної акції розбивання нашого організованого громадського життя й недопущення будь-якої консолідації на нашому політичному секторі.

Дальші коментарі зайві.

Степан Куропась

У 5-РІЧЧЯ СМЕРТИ ПРОФ. О. ГРАНОВСЬКОГО

Минають дні, минають ночі — і минуло 5 літ від часу, як 4-го листопада 1976 року заснув на віки син Волинської землі, великий український патріот, поет, науковець, а також і добрий американець, проф. д-р Олександер Неприцький-Грановський. Прожив він точно 89 літ, бо народився теж 4-го листопада; з того прожив 63 роки в Америці.

1913 року сталося чудо: на Волині, тоді ще темній українській землі, якою рядили польські й московські поміщики, зміг вирости молодець, який по з а к і н ч е н н і білокриницької сільськогосподарської школи вступив до РУП, себто Революційної Української Партії, що мріяла про самостійну Україну. Звідки взялася в молодого студента така відвага? Звідки дістав він з юних л,т таку державницьку свідомість, яка мандрувала з ним аж до Америки, де він, перефразовуючи Івана Франка, лишив духа свого печать в історії американської України.

Молодим сільським хлопцем, разом з ровесниками ганяв по горбах і пагорбках Волині, в районі великих перемог козацької доби.

В добі юних літ Грановського не було вже дідів, що внукам могли б розказати, як вони несли косу в росу, розказати, що діялось; вони розказали Шевченкові, а Кобзар передав йому те, про що «могили з вітрами говорять»:

Було колись — в Україні
Ревіли гармати;
Було колись — запорожці
Вміли панувати!
Панували, добували
І славу, і волю, —
Минулося; осталися
Могили по полю! . . .
Високії ті могили,
Чорніють, як гори,
Та про волю нишком в полі
З вітрами говорять. . . .

Професор Олександер Грановський зразу став у Америці студентом — і народнім робітником. Добув знання вченого ентомолоґа, докторат з патології сільсько-господарських рослин, став професором університетів Медісон у Вісконсині, а відтак Міннеаполісу (Міннесота). у важкі часи, коли Америка готувалася до змагу з диктаторами Европи, проф. Грановський очолив Організацію Державного Відродження України (ОДВУ) і був головою 40 літ. Вічний оптим.ст, він уміло оминав зайву дискусію на тему націоналізму, але в колах університетської еліти чи в відповіднім товаристві на академічному рівні Грановський зумів обороняти тих «лицарів абсурду», що на рідних землях воювали й проти надії надіялися, як теж і тих, що в Америці створили запілля воюючої України, для моральної й фінансової допомоги для Державного Відродження України.

Словом, пером і ділом проф. Грановський завжди мав відвагу сказати своїм опонентам свою думку, мав відвагу сказати американським комітетам FBI та CIA та Комітетові конґресмена Даєса: «Не тероризуйте моїх невинних українських людей!»

Крім кількох збірок поезій, проф. Грановський подбав про Український Архів при Університеті Міннесота. Там заведено каталог документів, і працюють там українські дівчата, Миронюк і Каркоць. Багатющий цей архів служить нашим студентам, історикам і науковцям, які хочуть знати правду про Україну. Це найбільший і дуже цінний спадок, який лишив по собі проф. Олександер Грановський для грядучих поколінь.

Вічна Йому Пам'ять!

ВАРТО ЗНАТИ

О. Шкільник

ДЕЩО З ГОСПОДАРСТВА ДНР

Згідно з географічною картою Західньої Німеччини, границі її сягають тих, що були перед 1937 роком. Р.-шення Найвищого суду в Карлсруе також не суперечить тим границям. Однак, коли заглянемо на карту О.Н. то знаходимо дві німецькі держави: Бундесрепублік Дойчлянд і Дойче Демократіше Републік.

Федеративна Німецька Республіка постала з трьох окупаційних зон — ЗСА, Англії й Франції (в вересні 1949 року). Її територія розтягається на 248 тисяч кв. км.; на ній мешкає коло 65 млн. чоловіка. Німецька Демократична Республіка розтягається на 103 тис. кв. км. і на ній проживає 17 млн. чоловік. Вона постала 7 жовтня 1947 року. Як наслідок програної німцями Другої світової війни, існують дві німецькі держави з двома протилежними системами.

Згідно Берлінської Конференції в 1945 році, територія ще не поділеної Німеччини повинна становити 356 тис. кв. км., а на передодні Другої світової війни становила 469 тис. кв. км. без Саарщини, але коли заглянемо на територію Німеччини в 1914 році то вона розтягалася на 541 тис. кв. км.

Успіхи й турботи Західної Німеччини ми добре знаємо, але вже не є жадною таємницею й життя Східньої Німеччини, яка безпосередньо межує з Польщею і яка є майже три рази більшою територією, а населенням — два рази. Територія Польщі багатіша, але чомусь чуємо про «марші голодних».

Індустрія й сільське господарство ДНР націоналізовані. Від 1975-1980 ДНР дійшла до ранґи 10-ох найбільше розвинених держав світу. Народний дохід зріс на 25.4%, а промислове виробництво на 32.4%, досягаючи в 1980 році 1,625 мільярдів марок. Виробництво електроенерґії становить 96 мільярдів кв/годин, видобуток бурого вугілля — 260 млн. тон, легкі автомобілі — 170 тисяч, продукція сталі — 7 млн. тон, продукція пшениці — 3.3 млн. тон, ячменю — 4 млн. тон, картоплі — 11 млн. тон, цукрових бураків — понад 8 млн. тонн.

Динаміка державних підприємств досягла в 1980 році аж 61% національного доходу — в експорті 93%, і аж тяжко повірити! Але це — правда.

87.6% сільськогосподарських угідь обробляють сільськогосподарські кооперативи (колгоспи); — 143 тисяч — тракторами, 14 тис. — зернозбиральними комбайнами і 58 тис. — вантажними машинами. Десять років тому назад сільське господарство давало заледве 24.9 млн. тонн зерна, а до 1980 р. дало 88.6 млн. тонн. Це свідчить, що мусіло збільшитися й тваринництво — м;ясо й молоко. Тут треба підкреслити, що держава вклала в сільське господарство 10% бюджету.

Німецькі індустріяльні вироби можна знайти в цілім світі; (якість їх — безконкуренційна). Експорт зріс на 61%, а з несоціялістичними країнами — на 82%.

Економічна політика ДНР опирається головно на своїй базі й не вимагає кредитів. Основною рисою робітника є якість, зумовлена естетикою й кількістю. Однак тут також велику ролю в'діграє національний характер. Німці ніколи не кажуть «Бог дав днину, Бог дасть їжу»; і через те той-хто думає, що й там будуть «марші голодних», дуже помиляється.

— X — X — X —

З життя в ОДВУ

Степан Куропась

ВІДЗНАЧЕННЯ 40-РІЧЧЯ ПОХІДНИХ ГРУП

Оселя ім. Ольжича була 5 і 6 вересня під знаком Тризуба з мечем, того організаційного знамени Організації Українських Націоналістів, яка в роках 1941-42 висилала організаційні похідні групи, які різними шляхами пробивалися до серця України — Києва.

Організація Державного Відродження України, що існує вже 51 літ в Америці виконала свій священний обов'язок — ушанувати друзів, що серед гуку гармат і небезпеки йшли до столиці, щоби відновляти українську державність серед німецької окупації, йшли сповнити Заповіт Шевченка.

На чолі всіх великих і малих груп і з'єднань стояв заступник голови ПУН-у д-р Олег Кандиба-Ольжич. Від Пряшева, через Львів, Житомир, Полтаву й Харків, авангард нових бійців дійшов аж до Криму й Кубані, встановлюючи на тих теренах українську адміністрацію при помочі місцевих діячів, таких як проф. Київської Політехніки Микола Величківський і інж. Іван Дубина.

У програмі імпрези в суботу 5-го вересня відбулася конференція, заповнена рефератами д-ра Петра Стерча про ролю Карпатської Січі в підготові кадрів пізніших похідних груп і УПА. Доповідь мистця-графіка Михайла Михалевича відчитав д-р Богдан Шебунчак, голова ЦУ ОДВУ, бо особистий друг Ольжича занедужав і не міг прибути до Лігайтону. Д-р Зенон Городиський мав доповідь на тему політичних концепцій ОУН в часі Другої світової війни. Як заступник секретаря Всеукраїнської Національної Ради, він був у курсі плянів полковника Андрія Мельника відносно дій на українських землях.

Д-р Наталія Пазуняк прочитала доповідь «Жінки в Похідних групах» та уривок свого спогаду з Волині тих часів. Мгр. Кость Мельник, шеф оперативного бюра ОУН під час Другої світової війни, був модератором першого дня імпрези.

Доповіді з'ясували про величезний вклад праці й жертв найкращих синів і дочок ОУН під проводом полковника Андрія Мельника.

В конференції взяли участь понад 300 учасників і репрезентантів інших організацій а серед них голова СФУЖО інж. Лідія Бурачинська, делеґат Пласту Христина Навроцька, д-р Мирон Куропась, заступник голови УН Союзу, інж. Д. Кузик, від Асоціяції Українців Америки, д-р Микола Шпитко, міністер УНР, та інж. Володимир Зуляк — від дивізійників.

Маніфестаційна частина святкувань відбулася в неділю, 6-го вересня ц. р.; о годині 10-ій ранку в каплиці оселі Ольжича відправив Св. Літургію о. митрат Степан Біляк, голова консисторії Української Православної Церкви, що її очолює Блаженіший митрополит Мстислав; а о годині 11:30 Божественну Літургію відправив, з доручення митрополита Української Католицької Церкви Кир Степана, о. Богдан Левицький, у співслуженні о. Теодора Данусяра. Обидва представники українських Церков виголосили відповідні до хвилини проповіді, бо обидва брали участь у боротьбі за волю України — о. мітрат С. Біляк

як учасник похідних груп полк. А. Мельника, а о. Богдан Левицький як капелян Української Дивізії «Галичина».

Після відправ відбулася спільна панахида перед хрестом Пам'ятником за спокій душ усіх полягли за волю України. До спільної відправи долучився о. П. Врублевський з юрисдикції Царгородського патріярха. Похід на могилу очолили прапори бойових груп та хрест і церковні корогви. Із зворушенням співали традиційне «Вічная пам'ять» тисячі вірних обидвох Церков.

Третьою частиною святкувань був багатолюдний бенкет. Переходячи від пам'ятника до залі, учасники похідних груп зупинилися перед пам'ятником Олегові Ольжичеві і віддали йому шану та поклін. Очолені отаманом Петром Войновським і сотником Іларієм Поліщуком, увійшли вони з прапорами на залю й почали цю частину імпрези вояцьким апелем. Микола Ящук проголосив імена найвидатніших полеглих перед портретом Олега Ольжича і написом: «Воля народам! Гідність людині!», а комендант буковинського куреня Петро Войновський надав кілька відзначень за тогочасні бойові заслуги цієї збройної одиниці матірної ОУН, яка в Києві склала була присягу вірности в боротьбі за українську державу на руки голови Української Національної Ради проф. Миколи Величківського. Д-р Богдан Шебунчак, голова Центральної Управи ОДВУ, привітав учасників і передав ведення бенкету проф. П. Стерчові. За почесним столом, окрім згаданих, сиділи о. митрат С. Біляк і о. митрат І. Врублевський, о. Б. Левицький і о. Т. Данусяр, інж. Л. Бурачинська, інж. С. Куропась, голова сенату ОУН, ред. К. Мельник, колишній член ПУН, д-р Б. Гнатюк почесний голова ОДВУ, Павлина Різник представниця УЗХ, паніматка О. Біляк, С. Новаківський, І. Поліщук, П. Войновський і чотар Н. Войновська — учасники похідних груп.

Бенкет почав молитвою о. Б. Левицький, а закінчив спеціяльною молитвою подяки о. митрат С. Біляк. Головну промову неприсутнього д-ра Марка Антоновича відчитав д-р Б. Шебунчак. Відчитано теж деякі привіти-телеграми від голови Проводу Українських Націоналістів Миколи Плав'юка, привітання від президента СКВУ мґра Івана Базарка. Усні привіти виголошено: від ВПреосвященнішого архиєпископа-митрополита Степана, УКЦ, Блаженішого митрополита УПЦ Мстислава, від головного предсідника УНС д-р Мирон Куропась, від СУК «Провидіння» Ігор Смолій, від Пласту Христина Навроцька, від Крайової управи дивізійників інж. Володимир Зуляк та від Т-ва прихильників УНР д-р Микола Шпитко, від господарів Оселі Ольжича вітав присутніх Микола Ящук.

Письмові привіти надіслали також Союз Українок Америки, ОДУМ, Т-во Українських Інженерів, Організація оборони Лемківщини, Союз гетьманців-державників, Відділ ОДВУ ім А. Мельника з Денверу та учасник похідник груп Микола Теслевич із Арізони. Господар бенкету представив також присутніх делеґатів організацій: д-р Н. Пазуняк від УВАНу, д-р Б. Гнатюк від ЗУДАКу, інж. Б. Гасюк від «Зарева», інж. Я. Жмуркевич від Т-ва українських інженерів, інж. М. Нич від Відділу УККА Філядельфія інж. Д. Кузик від Асоціяції українців Америки й «Нашого голосу», Онуфрій Германюк від Української селянської партії, п. Іван Блих від Організації оборони Лемківщини.

Зворушливим моментом було представлення присутніх колишніх учасників похідних груп ОУН полк. Андрія Мельника. Окрім уже назваих, це були: Богдан Василь, д-р Зенон Городиський, Маріян Козій, Іван Попель, Микола Савицький, Михайло Хомин, інж. Ярослав Жмуркевич та Іван Яремчук. Представлено й родину тих, що згинули в поворотній дорозі з еміґрації до Підгаєць у селі Угринові: братів Осипа й Володимира Пришляків. В імені родини, Олексан-

дер Пришляк подякував організаторам за відзначення 40-ліття смерти його дядьків.

Мистецькою частиною закінчилося відзначення цього знаменного 40-ліття, після чого пролунало з уст учасників грімке «Ще не вмерла Україна». Виконавцями мистецької програми були Евеліна Белюц і Леонід Вербицький, визначний український композитор, акомпаніятор п. Белюц, скрипаль-віртуоз Петро Прус із Філядельфії.

Виступи всіх мистців і акторів були на високому рівні. Присутні з глибоким зворушенням слухали рецитації поезій Василя Симоненка, Лесі Українки й Ліни Костенко у виконанні Евеліни Белюц та чудові пісні Івасюка й Скупинського. Фортепіянний супровід Л. Вербицького завершував вокальні й музичні точки.

Бурю оплесків викликало виконання пісні «Лелеки» композиції Л. Вербицького та пісні «Сиза птиця», яку Е. Белюц виконала вперше, з особливою присвятою для учасників похідних груп. Майстерно виконав скрипкові твори Михайла Гайворонського «Думка» й «Серенада» та «Сициліяна» Марії Тересси Парадіссо скрипаль Петро Прус. В нагороду виконавці отримали китиці червоної калини.

Після національного гимну, д-р Б. Шебунчак подякував усім достойним учасникам святкувань вимаршу активу ОУН під проводом полк. А. Мельника на Україну — духовним отцям, диригентам хорів: пані-матці Олені Біляк і Василеві Пізареві, авторам доповідей, учасникам формації похідних груп; господарям оселі ім. О. Ольжича Орестові Грабикові з дружиною Тетяною за добрі страви, заступникові голови ЦУ ОДВУ Володимирові Процикові за організування імпрези, д-рові Петрові Стерчові за ведення конференції й бенкету та незрівняним мистцям-виконавцям концертової частини й усім присутнім.

— x — x — x —

З ЛИСТІВ ДО РЕДАКЦІЇ

Вінніпеґ, 9 жовтня 1981.

Високоповажаний Пане Редакторе!

Пересилаю $ 20.00 як передплату на 1981 рік.

При тім ділюся моїми міркуваннями на Вашу статтю п. з. «Відзначення 30 червня і Америка».

Бандерівська кліка — це ґанґрена на нашім національнім організмі. Та кліка запрягла до свого, — назву — воза деяких священиків, кількох єпископів і митрополита, що не повинні би в такий спосіб впливати на вірних, щоб вони довіряли тим, що допустились братовбивства. Таж ми тим пішли 100 років назад, змарнували золоту нагоду помогти рідному Краєві.

Бандерівська кліка думає, що їх багато, і що вони з часом захоплять все в свої руки. Але тільки правдою можна здобуття довір'я в західньому світі. Будівничі Української держави в роках 1917-1920 вислали в західній світ Капелю Кошиця й танцюристів, на чолі з Авраменком, щоб показати, як високо стоїть мистецтво України.

То нас також завело. Показалось, що мистці, з якої ділянки не були б, не йдуть рука в руку з тими, що не вміють кілка затесати; а таких є найбільше, бо вони віддають всі свої сили, в поті чола і жертви крови.

Даремне апелюють до тих, що ввесь розум проїли й стають погноєм для наших ворогів, як інакше розуміти тих, що втратили розум і вдають амбасадорів? Господь наділив їх талантами, кожний доробився, живе в достатках, в добрі, а на загальні справи — «моя хата скраю», а жертвує — як кіт наплакав.

Велике признання належить Вам,

Вш. пане Редакторе, що помістили на сторінках журналу про таку велику зраду, що є продовженням попередніх зрад і хрунієства.

Апелюймо до шляхетних одиниць, щоб помогли, бо інакше прокляття висить над нами!

Всього добра бажаю

В. Захарчук

— X — X — X —

ПОВІДОМЛЕННЯ ВІД ПРОФ. Д-РА ЮРІЯ БОЙКА

Подаю до відома моїм шановним читачам, що запляний мною тритомник моїх вибраних праць з українського літературознавства, критики та різних галузей духового життя Східньої Европи завершився успішно. Щойно вийшов із друку 3-ий том «Вибраного».

На жаль, прикінцевий обрахунок матеріялу показав, що треба ще заплянувати том 4-ий, який хотілося б видати протягом року 1982. Отож пропоную увазі моїх читачів **«Вибране», т. 3-ій, Мюнхен 1981, 436 стор., наприкінці-документально — ілюстративний матеріял з 32 документів**, у яких, як і в попередніх томах, моє життя перетинається з науковою й суспільно-громадською дійсністю нашої епохи.

Ціна 3-го тому 25 ам. дол., або рівновартість в іншій валюті. Банкові чеки надсилати на адресу:

Postfach 875, 8000 Munchen, I, Postamt I.

Залишилися ще рештки накладу 1-го тому «Вибраного» (312 ст. XXVI-XII), ціна якого 10 ам. долярів за примірник. Другий том «Вибраного» цілком випроданий, але є змога замовити копію у формі книги. Ціна копії — 20 американських долярів.

В обох останніх випадках чеки треба виставляти на ту ж саму адресу, що й за 3-ій том.

Натомість замовлення на мою німецькомовну літературознавчу книгу «Проти течії» прошу слати на адресу Видавництва: 6900 Heidelberg I, Postfach 106140.

Ціна книги в зазначеному видавництві — 100 нім. марок.

(Бібліографічний опис книги): J. Bojko-Blochyn: «Gegen den Strom». Beitrage zur neueren Literaturgeschichte. Dritte Folge — Band 43, Carl Winter Universitatsverlag, Heidelberg 1979.

З висловом дружньої пошани до всіх моїх доброзичливих Читачів.

Проф. д-р Ю. Бойко

— X — X — X —

НА ПРЕСОВИЙ ФОНД «САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ» ЗЛОЖИЛИ:

ЗСА:

С. Паньків	25.00 дол.
Ольга Кузів	13.00 дол.
Микола Алексевич	10.00 дол.
О. Кушнірук	10.00 дол.
М. Коваль	5.00 дол.
М. Кавка	3.00 дол.
С. Мацкевич	3.00 дол.
Микола Андрейко	3.00 дол.

В першу, невимовно болючу річницю смерти мого Дорогого мужа, бл. п. Степан Кричука, який помер 2-го листопада 1980 року, як нев'янучі квіти в пам'ять Покійного складаю на пресовий фонд «С. У.» 15 долярів.

Дружина Параска Кричук
з родиною

Як нев'янучий вінок на свіжу могилу с. п. Миколи Куропася, що відійшов у вічність в Мостиськах — Україна, складаю на пресовий фонд «С. У.» 25.00 долярів.

Маріян Бурбелла

Канада:

В. Захарчук	100.00 дол.
Маріян Козій	8.00 дол.
І. Мачук	6.00 дол.

Австралія:

П. Чудакевич	30.00 дол.

Замість квітів на могилу сл. п. інж. Михайла Селешка, складаю на пресовий фонд 10 фунтів.

В. Квасниця — Англія

Річна передплата 12.00 долярів

Printed and bound by:

UKRAINIAN - AMERICAN
PUBLISHING and PRINTING CO.
2315 W. Chicago Ave. Chicago Ill: 60622 USA